Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

RÖPL.
426

1599.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

3690.
quart. Széch.

CHRISTOPHORI VARSEVICII TVRCICAE TRES.

PRAGÆ
Typis M. Danielis Adami
à Veleſlavina.

M. D. XCIX.

Bartholomaeo Flaxio ep. author dedit. 25 Maij 98

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

CHRISTOPHORI WARSEVICII TVRCICA PRIMA.

SVPERAVIMVS TANDEM mirabilem annum, & haud dubiè adhuc acturi ſumus mirabiliorem, ſi diuina non ceſſauerit ira, quæ ſceleribus noſtris quotidie provocatur. Videre eſt quidem, ſingulorum menſium numero, cladium memorabilium numerum, in eo anno reſpondiſſe. Quæ omnia mala, & Reipub. funera, tanquam ex quodam fonte, ex ciuili Chriſtianorum ſcaturire diſcordia, ſani intelligunt, & ijs maiores motus & converſiones circumſpectant. Nam ut ſingulorum menſium percurramus ſpatia, & memoriam calamitatum recordemur omnium, Menſis Ianuarius, in Sileſia Bicinenſi conflictu, Februarius, Belgarum motu, Martius, Turcarum in Perſide clade, Aprilis, regis Daniæ morte eſt nobilitatus. Maius, Luteciæ Pariſiorum tumultu, Iunius, claſsis Hiſpanicæ ab ultimis Luſitaniæ oris nauigatione, Iulius, Arabum in Turcas ſeditione, Auguſtus, nauali pugna, September, deditione Bonnenſi, October, Hungarica de Turcis victoria memoratur. Nouember deniq; armorum in Sabaudia ſtrepitu, &

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

December, obsidione Bergensi, & Antistitum atq; Ducum in Gallijs nece est insignis. Quæ ut magna sint omnia (ut certè sunt maxima) maioribus tamen malis & ærumnis materia quodammodo comparatur. Obest ad sua suorúmq; retinenda potentioribus invidia: vexat imbecilliores potentia: est, qui ancipiti contentione distrahendis potentioribus, aut tutiores, aut meliori loco suas futuras res opinatur, sed fallitur. Hoc enim modo, Palæologis in Græcia distrahendis quidam, qui prouincias Græciæ per id assequi posse existimârunt se, non modò illas, sed etiam suas proprias amiserunt. Sunt, qui vicinorum calamitatem, veluti quandam grandinem in agro inspectant alieno, & Polyphemi beneficio, qui devorandis Vlyssis socijs, eum fore postremum pollicebatur, sunt contenti. Vtinam quidem id, quod sequuntur, assequantur. Sed ego video ab hac tam immani Turcica bellua, etiam socios ipsos, opinione celeriùs nonnunquã devorari. Apparuit olim id in Rege Bosinæ, apparuit in regis Ioannis Hungariæ posteritate, apparuit nuper in Venetis ipsis Cyprio regno perfidiosè spoliatis, ne aliorum exempla, quæ multa sunt, persequamur. Magnæ deniq; quibusdam videtur esse prudentiæ, suam & hostium metiri potentiam, & quoad eius fieri maximè potest, cum hoste vicino & potenti sua etiam cum iniuria colere societatem. At enim hoc ipso

ipso modo Poloni amiserunt Valachiam. Qui dum Solymanum Turcam Petro Valachiæ Palatino castigãdo timuerunt, ipse quidem ijs petentibus, à gubernaculis Valachiæ eum amovit: sed eo etiam ipso tam nobilem provinciam, quæ in fide & clientela regni Hungarici & Polonici tam diu fuerat, suæ effecit potestatis. Non enim solùm vi & potentia, verùm etiam arte & consilio, regna & prouinciæ occupantur. His tamen omnibus non obstantibus, Christianos Principes à tam potenti hoste Turca irritando, Vladislai ad Varnam & Ludouici ad Mohaccum casu, verbis (ut fit) exaggerando, dehortari audimus non neminem: quasi etiam Christiani nullas de Turcis victorias vicissim habuissent: & perinde, ac si duo illi iuvenes reges, iuvenilis fervoris, & rei inconsideratè cœptæ, quàm belli iniusti pœnas persoluisse non magis videantur. Nam quod ad victorias Christianorum attinet, ut vetustiores, quæ sunt infinitæ, taceantur, Ioannes Huniades Matthiæ regis Hungariæ pater, antequam ad Varnam prælium committeretur, nescio si non uno anno, septies vel octies collatis signis Turcas profligavit. Quoties verò Scanderbegus eos fudit? Quoties rex Matthias Hungariæ castris exuit? Quoties Veneta Respub. terra mariq; de ijs triumphavit? Sed non hoc agimus, non in Turcicis aut Christianorum, tam secundis quàm adversis, commemorandis prælijs nostra

 versa-

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

versatur oratio. Aliud nobis propositum est, ut nimirum, quibus nunc difficultatibus implicatus Turca hæreat, quæ Christianis occasio eius debellandi oblata sit, altiùs animo & cogitatione contemplemur. Mentis quippe acies, ad cernendas suis oculis res, non adhibet corporis advocatos. Et erit, qui dubitare possit vel debeat, quanta bene gerendæ contra Turcas rei iam oblata sit occasio? cum fractas Turcicas in Perside vires, exhaustum ærarium, veteranum desiderari militem, multas in Turcico Imperio exoriri passim seditiones, videamus. Quæ omnia simul iuncta, ad quævis magna imperia evertenda, sufficiunt. Atq; haud scio si magnis, quàm mediocribus, non sint calamitosa magis. Etenim sicuti magna ædificia, quæ ruere incipiunt, difficulter fulcias, & hinc inde concidentes angulos à ruina tueare: sic etiam vasta & grandia imperia, simul ac domi & foris suspicio increbuit armorum & seditionum, mole sua ruunt, & tot ac tantis difficultatibus, quibus vndequaq; distinentur, non resistunt. Verùm nos Christiani hoc curamus, scilicet? Quid ita? Quia inter nos ipsos, hi cupitate habendi, illi consuetudine invidendi, multi otio sine dignitate tuendo, plures occulto odio inter se alendo, omnes tandem ad interitum ruimus voluntarium. Nihil autem tam est volucre, quàm occasio: nihil leuiùs penditur, nihil periculosiùs amittitur, nihil ægriùs recuperatur.

peratur. Quod num ita vel secus se habeat, præteritarum occasionum momenta, & quid ijs amissis tandem secutum sit mali, breuiter memoria repetamus. Vt enim præterita faciliùs reprehendi, quàm corrigi posse videantur: homines tamen ijs, ne in eosdem laqueos incidant, admonentur. Capto à Tamerlano Baiazete, leues & temerarij Græci omnem ipsius sobolem stirpitus evellere potuerunt. Id quidem tantum abest ut fecissent, ut etiam paulò pòst Turcicis auxilijs in viscera Græciæ ascifcendis gradum in Europa Imperij ijs fecerint, & serò suas dissensiones deplorârint. Quid? Nonne bellum erat Turcis sub altero Baiazete intestinum? nonne Selimus paternæ struxit vitæ insidias? nonne Baiazeti frater Zizimus apud Alexandrum VI. Romæ degebat? qui Christianis egregiam operam contra fratrem nauare se pollicebatur. Tamen hæc in cassum abiêre omnia. Zizimus à quibusdam veneno sublatus est, Baiazetes à Selimo filio: qui ut est imperium adeptus, Syros, Arabes, Caramannos, nescio si non una æstate, vicit: & Zoldano etiam Ægypti debellato, dominatum suum in immensum propagauit. Nemo erat, qui id impediuisset: nemo qui, quanta hinc in Rempub. manebant pericula, providisset. Etenim quantò imperijs Tyrannicis maior fit accessio: tantò vicinos manet grauius periculum seruitutis. Supervenit demum terror gentium,

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

tium,& procella Christiani orbis Solymanus, & huic, quod cum Mustapha filio, quod cum Persa ageret, fuerat: cuius etiam filij Baiazetes & Selimus, ad Anasum secum pugnârant. Sed ne tum quidem aliquid Christianis inter se dissidentibus fuit in Turcas animi, vel in consilijs firmitatis. Quid Selimus ad Naupactum victus? An non breui pòst vires & animum recollegit? & quod Veneto legato Bysantij dixit, id re ipsa præstitit: quòd classis, quam amiserat, ceu quædam barba ei succreuit. Cyprus verò ab ipso, non secus ac dextra manus, Venetis est amputata. Iam verò Amurates iste Turcarum Imperator, quàm magno & diuturno bello in Perside distineatur, quàm grauiter laboret, quàm rebus suis diffidat, quantas etiam denuo in Asia & in Africa seditiones contra se experiatur, omnes vident. Nemo tamen Christianorum regum aut principum arma in eum capit: nemo in communionem temporum aliquid confert: nemo Christianis ijs, qui sub Turcico iugo sunt, & libertatem recuperare cupiunt, vel tantillum auxiliatur: nemo tam præsentis quàm præteritæ rei bene gerendæ occasionis, vult meminisse: acciditq; illis idem, quod in pecuniarum possessione usuvenit. Si enim pecunias eas, quas semel parauerint, incolumes homines conseruauerint, ingentes habent Deo Opt. Max. gratias: sin secus, consumptis pecunijs, ut etiam ei, cui hoc nomine debent, gratias

gratias agant, non recordantur. Ad eundem modum si minùs rectè usi sunt tempore, & occasione, commodorum etiam eorum, quæ inde habebant vel habituri fuissent, veniunt in obliuionem. Posterioribus enim euentis anteactæ res, ut plerumq; fit, ponderantur. Iam verò sunt (si Deo placet) Politici etiam quidam, qui sicuti naui, orta tempestate, minuendis ponderibus, sic Reipub. restringendis potentiorum viribus, Turca in Perside occupato, consulendum arbitrantur. Sed hanc tantã sapientiam pectoris mei non capiunt angustiæ: imò verò videor videre mihi, si hanc opprimendi Turcam neglexerint occasionem, eos, non secus atq; etiam alios, prædam futuros barbarorum. Sic nunc demum intelligunt Rascij & Bulgari, quantum eorum expediuisset rebus, intestinos Græciæ motus sedauisse: Sic Hungari, pro Rascia & Bulgaria potiùs, quàm pro Taurino, pugnauisse. Poloni quidem nondum animadvertunt, sicuti olim per Hungariam in Poloniam, sic per hanc rursus in Germaniam, iter Turcas meditari. Germani urbibus suis cõfidunt, & afflictis Hungariæ rebus ut maturè opem ferant, ægerrimè adducuntur. quippe pericula non nisi tum, cum præ foribus sunt, patefiunt. At enim, si alicuius Christiani regis invidiosa est potentia, Turcica invidiosissima esse debet: si grauis est alicubi seruitus, longè durior conditio barbaricæ seruitutis: si cuiusvis

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

alterius obſtandum eſt amplitudini, quantò magis iſtud Turcicum monſtrum, ex omnium colluuione ſceleru̇m conflatum, orbis terræ ſpolijs auctum, noſtra verò ignauia & diſſenſione confirmatum, in hac fouea, in quam incidit, eſt obruendum. Seruiuit terrarum orbis olim Aſſyrijs, ſeruiuit Græcis, ſeruiuit & Romanis. At partim Aſsyriorum æquitas, partim Græcorum diſciplina, partim Romanorum ſolabatur gentes humanitas. Turcis verò, quod ominari horret animus, tot nobiliſsimarum gentium & nationum dominis, vel potiùs exiſtentibus Tyrannis, quæ non dicam ſpes commodi, ſed ſcintilla ſolatij relinquetur? Odio ipſis eſt Chriſtus, nomen odioſiſsimum Chriſtiani: nihil ingenuum, nihil liberale, nihil moderatum ijs eſt: animus æger, manus rapaces, oculi furentes, frons fallax: plena omnia barbariei & crudelitatis ſunt deteſtandæ: nemo ibi ſuarum rerum dici poteſt dominus, unius Tyrannni cuncta patent libidini: liberi ab amplexu matrum, mariti à coniugibus, coniuges à maritis in ſeruitutem rapiuntur. Et quiſquam dubitabit, ut alias nationes taceam, ex Slauonico & Hungarico genere quanta Turcis fiat acceſsio, dogmati Mahometano pueris initiandis? Qui poſtea adulti arma in ſuos ferunt, & ea ingenita fortitudine, quæ patriæ uſui eſſe debebat, in eius perniciem abutuntur. Hi vos, quoniam apertè loqui non licet, per Chriſti ſeruatoris nomen,

nomen, per communem ſalutem omnium, per amplitudinem Reipub. tacitè orant & obteſtantur: ut ab hac Turcica Tyrannide priſtinæ aliquando reſtituatis eos libertati. Hæccine, inquiunt, quam maioribus noſtris refertis, eſt gratia? ut cum illi pro vobis, tam diu támq; fortiter excubârint, cum laterum ſuorum oppoſitu pro aris & focis veſtris depugnârint, cum fortunas & facultates ſuas, vitam deniq; ipſam, pro vobis profundere minimè dubitârint: vos viciſsim nos in hac perpetua & crudeli ſeruitute relinquatis? Quid nobis non liceat etiam vos, quemadmodum creditoribus ſuos appellare licet debitores. Primùm quidem ij mutuo datam modeſtè petunt pecuniã: mox urgent ſolutionem vehementiùs: ad extremum verò, cum aliter fieri non poteſt, in ius vocant debitorem. Ad eundem modum nos quoq; maiorum noſtrorum erga vos modeſtè commemoramus merita, noſtra oſtendimus vulnera, conquerimur calamitatem. Eo ſi profecerimus nihil, primùm quidẽ dicemus, non bona fide nobiſcum eſſe actum, ingratos & inexorabiles eſſe vos, qui nulla vel minima re ſubveniendum nobis ſtatuiſtis. Poſtea eandem calamitatum ſocietatem vobis imprecabimur diuinitus univerſis. Ac quod reliquũ eſt, cum ſocios habere renuitis nos, habituri eſtis Turcicæ profectionis duces, & veſtrorum domiciliorũ everſores. Hæc illi, ſi liceret, verba apud vos facerent:

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

vos quem animum ſuſcipere debeatis, cogitate. Profectò, ſi non Hungaricæ, non Slauonicæ gentis cauſa, quæ tam longè latéq; patet, veſtra ſaltem gratia ab hoc lethargo expergiſcamini. Quæ ex Hungaris, quæ ex Slauonibus, quæ ex Polonis, quæ ex Roxolanis, Turcicis viribus & militiæ acceſsio fiat, perſpicuum eſt. Cui malo, an à quoquam aliquando occurſum ſit, res ipſa loquitur. Ac ut de Polonia primùm dicam, hæc ut dictu etiam incredibilis hominum multitudo ſingulis ferè annis in Turciam & Scythiam ex ea abigatur, quidvis potiùs, quàm de ſocietate belli contra Turcam gerendi cogitat: quaſi in eius fœdere & amicitia tantum ſit vel fuerit firmitatis. Deinde Hungaricas res non multùm admodum curat Germania: nec quãtum in ijs poſitum ſit, cernit: nec Viennam bis à Turcis tentatam memoria perhorreſcit. Cæſar quidem, quæ maxima poteſt, in Hungaria adiuuanda præſtat: Centum & triginta milliaribus militem præſidiarium in ea alit: nihil non eius cauſa facit, tum libenter, tum etiam ſtudiosè. Sed nimirum, & quid ille tanto onere ferendo poſſe præſtare, & quid amiſſa Hungaria Germaniæ periculorum impendere videatur, ſi non corporis, at ſaltem animi oculis, ſi libet, intueamur. Ducentis & amplius annis, Turcarum vim & rabiem à reliquo Chriſtiano orbe, ceruicibus ſuis interclusam, Hungari tenuerunt. Plurima verò & maxima habent, quibus

quibus ad res præclarè gerendas adiuuantur. Miles Hungarus paruo conſtat mercenarius, nihil nugarum in comitatu trahit, exili victu contentus eſt, citò eum parat, ordines ſeruat, præfectis ſuis morem gerit, in continuo uſu pugnandi & velitandi eſt, equos præſtantes habet, Turcis deniq; cædendis, & ſuis vicinorúmq; ſedibus defendendis videtur eſſe diuinitus deſtinatus: Sic ut nec Baiazetes Turca ad Nicopolim & Columbarium ſub Sigiſmundo Hungarorum exercitibus profligandis, neq; Amurates Vladiſlao ad Varnam cædendo, neq; Mahometes Taurino oppugnando, neq; Solymanus Ludouico ad Mohaccum occidendo, delendis Hungaris potuerint ſuffeciſſe. Viget eò uſq; Hungarica virtus, & parua nonnunquã Hungarorum manu magnæ Turcarum copię profligantur. Ac memorabile quidem eſt, quod Abraymus Solymani purpuratus Ioannis regis Hungariæ legatis aliquando indicauit: cum acies inter ſe inſtructæ iam conſtitiſſent ad Mohaccum, dixiſſe ad eum Solymanum: O utinam iſti regi, inquit, in mentem veniat, pacem à me hodie petere, quàm de ſumma rei mecũ potiùs dimicare. Non difficulter tandem, ſi vellet, id à me beneficij impetraret. Nam ut noſter victor ſit exercitus, hæc Hungarica natio non quieſcet. Et verè id ille quidem. Nam idem ille Solymanus, quoties tandem aliquid efficere contra Hungaros voluit, in

 mediam

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

mediam Hungariam ipſe ſemper venit, & tandem Segethi oppugnatione fatigatus, vitam cum morte cõmutauit. Hos igitur Hungaros interire pati, impietatis & amentiæ eſt: ſi quidem his, tanquam muro quodam ſublatis, haud ſcio, ſi ij, qui in ſtationem ſuccedent, eorum virtuti & felicitati reſpondebunt. Nolo hoc loco præterire, quid mihi audientibus multis, Lazarus Sſuendius, ut mihi amiciſsimus, ſic ſummus belli gerendi imperator, aliquando de Hungaris dixit: Eos ſibi videri præ cęteris militum nomine digniores, qui tam diu & fortiter Chriſtianos reliquos tutarẽtur. Iam verò quàm paruæ iſtorum reliquiæ ſint, quanquam videtis, tamen ne à me id quidem dicendo prætereundum eſt. Sunt enim certè minimæ, & Caniſia, Beſpermo, Papa, Palota, Comaro, Iaurino, noua Arce Archiepiſcopali capta, ſublatis Hungaris, liberrimum iter in Morauiam Turcicus habebit Imperator. Ad fines verò inferioris Hungariæ, oræq; Caſſouienſis tractum tuendum, unica ferè eſt Agria, qua ſemel capta, uſq; ad montes Carpatos patebit Barbaris aditus, & tam in Poloniam, quàm in Germaniam patefiet. Quarum rerum & periculorum terrore, quis nõ excitetur? Quis regna non iungat regnis atq; prouincijs? Quis unitam & coniugatam potentiam contra perfidum hoſtem, omnibus maiori præſidio fore non opinetur? Memini ego Maximilianum Cæſarem, memini, inquam, in poſtremis Ratiſponenſibus dicentẽ comitijs, cum de quibuſdam Germaniæ regulis tardiùs adventantibus quereretur: exiſtimant iſti, inquit rem eſſe nihili, cum de Poloniæ agitur regno, vicinis noſtris regnis & prouincijs adiungendo. Errant, qui mea, & non totius Reipub. cauſa Poloniam me appetere exiſtimant. Sed veniet aliquando tempus, quo me humanis perfuncto rebus, ſalutaria ſecutum fuiſſe conſilia iſti intelligent, & ſublatis gentibus, & nationibus ijs, quæ leuiori militiæ aſſuefactæ, barbarorum conatibus, quo minus ulterius progrediantur, obſtant, quantum oneris Germaniæ & alijs prouincijs incumbet, ſecum ipſi recognoſcent. Hæc ille tum præſtans magno magnarum rerum uſu & intelligentia Cæſar, omnibus ſeculis memorãdus: nos interim videamus, ſi expedit aliam aliquam contra Turcas bene gerendæ rei occaſionis expectare tarditatem. Mihi quidem videtur, totum iſtud mali perſimile eſſe in vaſta aliqua domo incendio, quod inter denſa tecta latens, principiò non appareat, poſtremò verò ſic erumpat, ut nullo modo extingui poſſe ampliùs videatur. Nam hac videlicet ratione, quid Hungarię ſit, Germania non cõſiderat: quid Valachię, Polonia nõ curat: Anglia Oceano circumfuſa nõ metuit, Gallia nihil iſtorum periculorum penitus pertimeſcit. Ita demum collapſo regno iſto, ruit illud alterũ: ſubiugata à Turcis prouincia una, & reli-

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

& reliquæ vicinæ malorum contagione contabeſcunt. atq; ita demũ totius vaſti illius ædificij incendium nõ aqua, ſed ruina extinguetur. Interim quàm pulchrum ſit Germaniã populo, ſplendore Italiam, equitatu gloriari Poloniam, facilè perſpicitur: cùm hæ omnes tandẽ præda futuræ ſint barbarorum, cum Turca quaſi certam & exploratam de Chriſtianis ſibi promittat victoriam, cum in cinere & cruore Europæ perbacchetur. Et nihil Chriſtianos iuuant opes, quas tam auarè colligunt: nihil prouinciæ, quas vicinis eripiunt: nihil tituli, quos tam ambitiosè expetunt: nihil principatus, quem tam auidè unus præ altero concupiſcit. Ruet hoc modo tandem, quæ Hiſpanienſi potentiæ invidet, Britannia: inſidioſi fœderis laqueis ſeipſam illaqueabit Polonia: Germania, quæ unius non fert, grauem multorum experietur principatum: Hiſpanijs lachrymantibus non ridebit Italia: nec Belgio lugente Galliæ exultabunt. Sciet in nos uti Turca meliùs tempore: excitabitur vel minima occaſione: crudelior erit, accepta calamitate. Amiſit in Perſide tot exercitus, poſſunt homines adoleſcere: amiſit grandem pecuniam, poteſt eam in ærarium tandem inferre: amiſit duces & bellatores, & hos poteſt aliquando recuperare. Nos ea quæ ſemel amittimus, nunquam viciſsim noſtræ facimus poteſtatis. Habet ille in Epyro Apolloniam, ex qua una nocte in Italiam Hydruntum viſus

viſus eſt appellere, ne Dyrrachium oppoſitum Brunduſio, ne Epidaurum, ne Olchinium & alios eius portus Italiæ infeſtos enumerem. Habet Hungariam, ex qua intra paucas horas, partim in Poloniæ, partim in Auſtriæ fines, volet irruere. Habet Choczimum, ex quo Tyro ſuperato Pokucium poteſt in Polonia diripere. Habet Slauoniam, ex qua in Styriam & Carinthiam, cùm libuerit, audebit involare. Quid igitur expectamus? Quid tantæ occaſioni indormimus? Quid Turcam inclinatum non urgemus? Enimverò illud fortè operimur, ut is, qua crudelitate, libidine & ſolertia eſt, paulò nunc attritas in Perſide ſuas recuperet vires, & demum ab omni re imparatos, cautiùs & immaniùs nos aggrediatur. Abſit quidem hoc à nobis omen: ſed abſit & diſcordia. Vitandis enim euentis, cauſæ euentuum ſunt ſubtrahendæ. Ferunt lupum, qui unius coloris fuerat, audientem canes contra ſe aduẽtantes cõtempſiſſe iccirco, quòd diſtincti coloribus fuiſſe narrabantur: Turca viros principes, non canes, non pilo, ſed animo & ſententijs variantibus, non contemnat? Imò verò maximè. Vno ergo animo, coniunctis viribus, in communionem temporum collatis opibus, exercitatis deniq; in Turcam nobis opus eſt militibus: ut tandem illius poſſeſsionem terræ, quam Chriſtus pedibus ſuis inſtitit, ſanguine reſperſit, miraculis beauit, aliquando adeamus. Eripere tu nos

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

IESV Christe, ex Dæmonum potestate, morte & cruciatu tuo, voluisti: nos Martem communem, hæreditate tua è faucibus luporum eripienda, refugiamus? Miseros nos, qui tam spinosum caput Christum Opt. Max. habemus, & ipsi tam delicata membra sumus: qui pro angustis terminis inter nos pugnamus, & accessionem tantam tot tantorúmq; regnorum posthabemus: qui liberi esse & videri cupimus, & nihilominus Mahometanæ seruituti, quovis Orco fœdiori hosti, ciuili discordia nos ultrò mancipamus. Sed finis sit: multis enim multa videmus licuisse, quæ idem negârunt proferri decuisse. Vos ego oro, obtestórq; reges, & nationes Christianæ, ut si in Deum Opt. Max. grati, si acceptorum à socijs beneficiorum memores, si patriæ vestræ amantes, si Christianæ salutis cupidi estis, & haberi vultis, hanc talem & tantam debellandi Turcæ occasionem obmittendam, & scelus sceleri cumulandum, non ampliùs iudicetis. DEVS Opt. Max. omnia potest, sed patre benignior esse non debet: cui si dicto audientes filij non fuerint, eos tandem exhæredat. Quid verò DEVS nobis indulgeat, qui ut misericors, sic iustus semper esse solet, nec iure non debet?

TVR-

TVRCICA II.

INtellectum est vobis (ut opinor) satis, quanta à Deo Opt. Max. bene contra Turcas gerendæ rei, oblata sit occasio: si quàm raras, & exiguas antea habuerimus, memoria repetamus. Nunc verò, ne diuinum numen defuturum nobis vereamur, quæ nos, si grati fuerimus, diuinitus auxilia maneant, & quod Christianæ & Mahometanæ legis sit discrimen, humanitate vestra fretus, breuibus explicabo. Omnia enim in hostes bellorum subsidia sunt bona: sed ea optima, quæ diuinitus proficiscuntur. Mille abhinc circiter annis, in ignobili quodam Arabiæ pago, Saracenorum Dux & auctor, natus est Mahometes: qui magistro & adstipulatore Sergio Hæresiarcha, & profugo monacho, cum Imperatoris Heraclij militum seditionis occasione uti sciret, in eam quidem venit venerationem: ut dogmate suo longè lateq; propagato, finitimos etiam armis persequi, & dominatum in ijs sibi usurpare non dubitaret. Etenim non tam religionis causa, quàm regionis gratia, nouorum dogmatum fiunt impij auctores. Hic stultæ & prophanæ doctrinæ suæ, quæ per orbem terrarum passim disperserit semina, quanquam sciatur: tamen ne ego quidem verba faciens, tacitus id præteribo: ut quales, quibus tot regnis cessimus, hostes, & quo imbutos dogmate

 habeamus,

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

habeamus, nobiſcum ipſi recognoſcamus: & tandem rubore ſuffuſi, ciuili iſta perhorreſcamus diſcordia, quæ nos videntes,& volentes ſub iugum mittit crudeliſsimæ ſeruitutis. Quis enim eſt,qui dubitet,ea ſecta quantopere diſſecta ſit Mahometis? qui non ſolùm cum IESV Chriſti doctrina, verùm etiam cum ratione pugnauit ipſa, ſuis erroribus imperitæ multitudini obtrudendis. Ac ut de Calypha & Mephti, ut ſummis, ſic ſibi contrarijs, apud Mahometanos ſacrorum præſidibus, alijſq; varijs & multiplicibus Mahometanæ legis interpretibus, alio loco loquar: quorſum illæ Mahometis ipſius nugæ, de duobus angelis Aroth & Maroth nominatis: quos ille cœlitus in terram miſſos, ut ius mortalibus adminiſtraſſent, eſſe teſtatur? Quibus cùm imperatum eſſet, ne vinum biberent, nec cum fœminis haberẽt rem, nec deniq; ad ſuperos iter alicui oſtenderent, illi contraria fecerunt omnia. Ac primùm quidem à muliere decepti, eiuſdémq; conſuetudine uſi, vino inebriati ſunt,& iter in cœlum Mahometi cõmonſtrârunt. Quem cùm Deus Opt.Max. adventantem conſpexiſſet, angelos ſibi aſtantes, quis nam tali habitu ingrederetur, interrogauit. Hîc cum repente Angeli Aroth & Maroth errorem eſſe dixiſſent, mulierem tandem in ſtellam DEVS convertit: Angelos verò concatenatos in puteum miſit, æternis ignibus cruciandos. Iam verò illud etiam alterum,

ſomnium,

ſomnium, quàm prodigium veriùs appellandum, quo loco ponam, quod de animali Ebarachiel nuncupato, ſuis Mahometes prodidit literis? Quo quidem animali, auctore Angelo Gabriele, una hora cœlo illatus, orauit pro Angelis Mahometes: & rurſus altero cœlo conſpecto, quod quingentorum annorum diſtabat itinere, ad ſeptimum uſq; cœlum pari diſtantia tandẽ pervenit. In quo demum vidiſſe ait ſe angelorum infinitas legiones, & angeli cuiuslibet magnitudinem mundi inſtar unius, & eorum aliquem mille vicibus grandiorem, & in his demum unum, cui ſepties centena millia capita fuiſſent, & in quolibet capite totidem ora, & in quolibet ore linguæ pari numero extitiſſent. Ac verò quid eſt, quòd tibi ſomniare vis Mahometes? Vna hora quinquaginta annorum millium iter te dicis confeciſſe? Quî hoc obſecro fiat? Qua ratione eveniat? Quis talia dicenti fidem adhibeat? Corpori, in æterna nondum conſtituto gloria, id dari poſſe videtur? Nihil minùs profectò. Quò igitur iuiſti? Vbi fuiſti? Quid circumijſti? Cœlum extremum nondum tibi patuit. Quibus ergo in terris, tanta locorum temporúmq; ſpatia emenſus es? Pro Angelis te oraſſe ais: quaſi verò opus eo Angeli habeant, vel habuerint aliquando. Iumentum non tulit te. Quis iccirco tulit? Quid animal peccauit, ut tuis precibus indigeret? Spatia & longitudinem terræ ſi, quam

aſſeris,

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

asseris, spectes, falsissima est. Geometræ omnes, ratio ipsa, scriptorum monumenta tibi reclamant: non Dionysiodorus, non Eraphones, non Hypparchus, nõ Ptolemæus Alexandrinus princeps Astronomorũ, tibi suffragantur. Iam quòd Angelos mundo maiores dicis esse, an vel hoc saltem ipso absurda te dicere, & Angelorum partẽ extra mundum reperiri, non oportet fateare? Eo verò ipso Philosophorum sententiam, qui mundi ambitu omnia contineri aiunt, accusabis falsitatis. Mitto, quòd Angelos corporeos, de flamma ignis creatos, ais esse perituros: & mox, Origenis secutus sententiam, eosdem censes saluandos: cœlum de fumo factum, & Lunam æquè cum Sole splenduisse, antequam volitantis Angeli Gabrielis ala tacta fulgorem suum amisisset. Hæccine tanti Prophetæ Mahometis est lex? Hæccine sanctio? Hæccine, quæ paruulis instillatur, sapientia? Quæ ne tantillum quidem rationi est consentanea. Etenim lex & sanctio omnis ratio est recta, à diuino numine tracta, & quàm minimè dissona, vel contraria veritati. Cuius cùm non in ratione, sed in ense vim reponat Mahometes, quî eius substitat lex, tot fallacijs & erroribus infarcita? Fures noctu perfodiunt domos, latitant in tenebris mœchi, vt iugulẽt homines (inquit Poëta) surgunt de nocte latrones: idem instituti habet etiã Mahometes. Metuit ne limanda in disputatione veritate dogmatis illius

illius cognoscatur vanitas, verbis de eo prohibet disputari: veretur, ne alterius cuiuspiam, quàm ipsius assertionum, maior sit autoritas, vult sua tueri armis universa. Ne quis eo argumentis sit superior timet, ferro, nõ iudicio litem terminari concupiscit. Ac ne multa, impius, prophanus, sacrilegus est legislator. Christum Deum negat cum Arrio: Spiritum S. dicit esse creaturam cum Nestorio & Macedonio: uxores plurimas, & in his diuortia, ac præter suum usum, omnes etiam nefarias voluptates suis concedit; & nunc in sua secta pro se quemq; saluandum, nunc extra suam legem salutem habiturum neminem, testificatur. Quòd si aliquando aliquid non omnino detestandum docet, hæreticorum more facit: ut salutaria venenatis miscendo, rudem plebeculam deliniat, & circumscribat. Venena enim zaccaro condita faciliùs propinantur. Hic tamen tantùm abest, ut cœlestia intelligat, ut ne terrena quidem assequatur, quæ Deo Optimo Max. curæ non esse, nec unquam fuisse, & cum Democrito mundum casui fortunæq; subiectum ait semper extitisse. Quem ipsum mundum magna ex parte disciplinarum & sapientiæ expertem suo dogmate fecit, atq; omni barbarie inquinauit. Vbi nunc sunt Chaldæi, qui cognitione astrorũ, & ingeniorum solertia in Syria olim claruerunt? Vbi Ægyptij, qui antiquissimis literarum monumentis viguerunt? Vbi Græci, qui tot tantisq; sapientiæ

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

ſapientiæ ſtudijs multis alijs præſtiterunt? Græciam in ipſa requirimus Græcia. Vrbiũ Græciæ muros, ſi quæramus, ne ruinas quidem inveniamus. Mahometana fex & lex obruit omnia: cuius fundamentum voluptas eſt fœda, enſis præſidium, furta & latrocinia incremẽtum. Sed erit fortaſſe illud, quod mouet nõ neminem, quòd noſtro ſacroſancto relicto nonnulli Chriſtianorum Mahometani dogmatis fiunt diſcipuli, & auitæ religionis deſertores. At qui & quales iſti reperiuntur? videlicet aut mancipia libidinis, aut ſerui ambitionis, aut verò expertes inter Chriſtianos libertatis, intelligentia rerum nulli, animo abiecti, & multorum ſcelerum conſcientia deſperati: ut mirum non videatur, ſi hos proditoriè deſerunt, à quibus ipſi, ut leues, habentur deſpicatui. Quærit enim latebras is, qui in luce hominum ægrè verſatur. Quorum tamen, ſi quis intimos introſpicere poſsit ſenſus, cognoſceret utiq;, aut futuræ vitæ ſpem habere eos nullam: aut admodum eſſe anxios, quòd ſuum humaniq; generis ſeruatorem, aquæ viuæ fontẽ, perenne ſolatium vitæ, deſeruerint: falſò rati, maius ſuum ſcelus fuiſſe, quàm ut Dei Opt. Max. miſericordiam mereri potuiſſet. At nimirum illud mouet, mouebitq; ſemper magnã omnibus admirationem, eſſe in Mahometana ſeruitute, tanquam in quadam Chaldæorum fornace, Chriſtianorũ quàm plurimos: qui non iam libertatem, ſed mutato ſaltem

ſolo

ſolo, eandem repetunt ſeruitutem, tributa pendunt, omnia vel grauiſsima onera ferunt, liberorum non modò corpora, ſed animas quoq; perditum tradunt, & nec deplorare ſaltem calamitatem ſuam tutò poſſunt, grauiora mala, ſi id ſciatur, metuentes. His inquam, tot ac tantis ærumnis non confracti, Chriſto Opt. Max. nomina dant: & nec ipſos ſe, nec liberos ſuos circumcidunt: Chriſtianum deniq;, non Mahometanum dogma, capitis nonnunquã periculo, apertè profitentur. Quid ita? Quia integritas diuinæ legis, & æternæ ſecuritas vitæ, hominem multò quàm præſentis felicitatis facit ſtudioſiorem. Quæ cùm ita ſint, vera præ cæteris omnibus Chriſtiana eſt religio, ex utero Moſaicæ legis recepta, vatum oraculis illuſtrata, infinitis miraculis confirmata. Cuius ipſe Deus Opt. Max. eſt auctor, filius Dei doctor, Spiritus S. propagator. Qua, ſi libet, cum Mahometano dogmate conferenda ulteriùs progrediamur. Nullus quippe maior eſt fons diſcordiæ, quàm non idem honos, qui à Chriſtiano habetur, à Turca datus Chriſti Opt. Max. diuinitati. Mahometanus ſiue Turca Dei inficiatur Chriſtum eſſe filium, aſſerit Chriſtianus. Vter rectiùs, videamus. Turca iccirco negat, quòd Deus uxores, ex quibus ſuſcipiat liberos, non habeat: quibus exiſtentibus multis, regna, quæ non niſi unum capiunt, & ab uno omnium optimè gubernantur, tandem interire

D oporteret.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

oporteret. At ego quæro, Christianíne tibi ex connubio fœminæ Deum generare profitẽtur? nihil profectò minus. Quid igitur ſomnias? perinde ac ſi quis dubitet, hanc Chriſtianam & orthodoxam doctrinam eſſe, ſemperq; fuiſſe, Deum videlicet eſſe ſpiritum incorporeum, immortalem, æternum & incomprehenſibilem. Qui dum ſeipſum intelligit, in mente ſua concipit verbum, quod Dei filius nuncupatur. Quæ quidem de verbo Dei veritas, non illuxit modò apud Chriſtianos, verùm etiam Philoſophorum pervaſit olim Lycęa, & magna à Platonicis ea de re prodita ſunt myſteria. Sed ſicuti oculi noctuæ ad ſolem, ſic eſt noſter intellectus ad ſuſtinendam aciem diuinitatis. Quod nemini ſanè mirum videatur, quandoquidem & apud Iureconſultos non omnium eorum reddi poteſt ratio, quæ à maioribus inſtituta ſunt vel fuerunt: & tamen nulli rei, quàm antiquæ legi, maiorem tribuendam eſſe auctoritatem, ſecretario naturæ, & ſummo intelligendi Magiſtro placuit Ariſtoteli. Iam quo pacto generationem filij, & Spiritum S. ab utroq; procedentem, rudis & prophanus, & in libidinum cœno volutatus intellexiſſet Mahometes: cùm hæc non ſolùm doctioribus, ſed ſanctioribus etiam, eò quidem difficilior videbatur res, quò plus aliquando de ea cogitabant. Hanc quantò æquiùs, cum ſuas nugas ferro defendi iubeat Mahometes, auctoritate ſcripturæ ſacræ

nos

nos tuemur. Etenim & Pythagorici ipſi à cognitione veri Dei remoti, non Deo, ſed homini tantum tribuere non ſunt veriti: ut ſola illa reſponſione, Ipſe dixit, eſſe contenti minimè dubitârint. Quòd ſi quis Euangelio fidem non habeat, ne Moyſi quidem eſt habiturus, quẽ tamen hæc ipſa Mahometana lex non aſpernatur. At credunt certè ſuis hiſtoricis Græci, credunt Latini, credunt & Barbari: nos ſummis IESV Chriſti cancellarijs, vita innocentibus, miraculis claris, idem & unum ſpirantibus, non credamus? Et quidẽ quàm magna ſit iſtarum rerum diſparitas, cognoſcitur. Hiſtorici nullius ferè auctoritate recepti ſunt, & omnium ſententia eorum etiam quidam, non tam ad veritatem hiſtoriæ, quàm ad imitationis exemplum, ſua poſteritati legenda reliquerunt: Euangeliſtarum libros infinita concilia, & cunctæ ferè gentes, atq; nationes acri iudicio examinârunt priùs, quàm orbi terrarum commendaſſent. Quo etiam eſt factum, ut ex his nonnulla ſuppreſſa, & à multorum cognitione conſtet eſſe ſubtracta. Acceſsit verò his martyrum robur, qui pro teſtamẽto ſeruatoris per acerbiſsimos cruciatus mortem ſubire minimè dubitârunt. Acceſſerunt probatiſsimæ vitæ, & perſpicaciſsimæ doctores prudentiæ, qui niſi Euangelicæ doctrinæ veram comperiſſent hiſtoriam, in Euangelici magiſtri verba iurare nunquam omnino voluiſſent. Acceſsit tot Imperatorum, Re-

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

gum, Tetracharúmq; auctoritas: qui rationibus victi, conſcientia puncti, miraculis tracti, collum Euangelio ſubmiſerunt. Acceſſerunt gentes & nationes infinitæ, linguis inter ſe variæ, locis temporibúſq; diſiunctæ, rerum geſtarum gloria & diuitijs præcellentes: quæ gentium molliori abiecta, duriorem Chriſtianam doctrinam amplexę ſunt: & uno vero Deo duce & auſpice, tot Deos falſos ex eorum phanis & delubris eiecerunt. Quid, quòd illud quoq;, non ſecundum aut tertium, ſed primum & præcipuum veritatis Euangelicæ eſt argumentum: multis ante Chriſti adventum ſeculis, tot támq; certa vatum oracula de eo fuiſſe, ut non gerenda, ſed iam geſta enunciaſſe viderentur. Qui poſteaquam regali & ſanguine, & virgine puriſsima natus eſſet, quod non edidit exemplum ſanctimoniæ, manſuetudinis, ſapientiæ, benignitatis, & diuinæ potétiæ ſuæ ſingularis? Duodecim annorum cum doctoribus eruditiſsimis diſputauit puer, ſumma cum omnium admiratione. Vocatus ad nuptias, aquam in vinum convertit. Quocunq; ibat, ſolo verbo ægros priſtinæ reſtituit ſanitati. Mutis loquendi, claudis ambulandi, cæcis videndi, ſurdis audiendi præſtitit facultatem. Quo ipſo non contentus, non ſolùm imbecillis vires, verùm etiam vitam reſtituit mortuis, etiam quatriduanis. Secreta & cogitationes hominum intellexit, futura prænunciauit, dæmonia eiecit, ſuper

aquis

aquis ſiccis pedibus iuit, ventis & mari imperauit. Poſtremò videns volenſq; captus, crucifixus, occiſus eſt à Iudæis: & pro eo, ac promiſerat, cùm ſepultus eſſet, tertia die à mortuis reſurrexit, & demum tractandum, palpandúmq; ſuum corpus obtulit duodecim diſcipulis, quibus cum etiam bibit ac comedit: nec mora, quadraginta diebus exactis, videntibus illis in cœlum eſt ſublatus: cuius pia doctrina, vita ſancta, miracula clara, æuo celebrantur ſempiterno. Quid enim, quod non ſanctum eſſet, unquam præcepit? Quid aliud docuit, quàm ut colamus Deum Opt. Max. feſtos dies celebremus, proximos, non ſecus ac nos ipſos, diligamus, pauperum miſereamur, viduas & pupillos, & omnes imbecilles noſtro tegamus patrocinio, infirmos & carceri mancipatos inviſamus, humemus mortuos, nec modò manus, verùm etiam oculos habeamus continentes, ſtupra fugiamus & adulteria, iurgia, lites, ebrietatem, crapulam, & omnem turpitudinem averſemur, primos in cœnis accubitus, & omnem mundi pompam, & blanditias devitemus, reges & parentes honoremus, Magiſtratibus & Sacerdotibus dicto ſimus audientes, theſauros deniq; veros, ipſámq; ſolidam felicitatem, non in terra, ſed in cœlo conſectemur? Hæc nimirùm Chriſti Opt. Max. eſt lex, hoc teſtamentum, hæ præceptiones, non minùs auditu gratæ, quàm reipſa ſalutares. Atq; ut ſimul iunga-

D iij mus

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

mus omnia, Christus Dei & Virginis filius ex Spiritu S. conceptus, agit vitam ſeipſo digniſsimam, miracula varia & multiplicia edit, naturæ ipſi imperat, legem perfectiſsimam condit: qua tot Cæſares atq; reges, tot gentes & nationes, uno religionis nexu inter ſe coniunguntur. Deum & hominem ſe profitetur, utriq; rei ſatisfacit. Prophetæ, Euangeliſtæ, martyres, & omnes omnium ætatum & gentiũ ei ſuffragantur doctores. Florent ſub eius religione literæ, vigent politiæ, non exulat humanitas, non furor, ſed ratio iuſticiam adminiſtrat. Hæc ſimul iuncta, quid ſibi volunt aliud, quàm quòd verum eſſe Chriſti de ſeipſo teſtimonium, verum eundem eſſe Deum, veras ipſius promiſsiones, veram doctrinam teſtificantur? Mahometes contrà quis & qualis ſit, quibus à principijs, & unde ortum traxerit, quos errores propagârit, videamus. Gente is fuit Agarenus, patria Arabs, ortu ignobilis, pertenui fortuna, nulla prorſus excultus doctrina: dogma ſuum ex Paganiſmo, Iudaiſmo, & Chriſtianiſmo conflauit, Hæreticorum quorundam opinionibus fulciuit, ſimulationum & maleficiorum artificijs erudiuit: de vita æterna nihil ſenſit, nihil in lege ſua teſtatus eſt: nullum in vita & à morte miraculum edidit, niſi fortè, quòd vi magnetis corpus ipſius in aëre ferunt pendere, quod in imum inferni præcipitatum eſſe, ex tot támq; horrendis ipſius blaſphemijs,

mijs, quis non potiùs arbitretur? Quot enim lactis, & mellis viniq; flumina futura in cœlo non ſomniat? Quos non promittit cibos? quos non permittit coitus? Quæ Angelorum miniſteria, etiam in turpiſsimis rebus, non pollicetur? O hominis, ſeu quadrupedis potiùs fœditatem. Et erit qui, quoad hunc ſpiritum ducit, in voluptatum cœno, tanquam lutulentus ſus, cupiat perpetuò volutari? An verò non multò plura & maiora ſunt, quæ hominem magis recreant, & reficiunt? Honoris & gloriæ dulcedo longè omnibus eſt iucundior, & comparata magis ad perpetuitatem: ſi perpetuum debet videri id, in quo aliquod eſt extremum. Si labore aliquid quæritur, labor præterit, decor eſt laboris immortalis. Si voluptates tantùm blandiſsimas dominas cõſectere, breue eorum gaudium, reſtat turpiter actæ vitæ macula ſempiterna: & quidem, quò vehementiùs intemperans fuerit adoleſcentia, eò effœtum & morborum plenum magis eſt corpus, Ætna grauiore ſuperveniente ſenectute. Iam verò, ſicut ignis & aqua ſimul eſſe non poſſunt: ſic hæ terrenæ deliciæ non cohærent cœleſtibus. Quas quoniam lege ſua ſanxit in cœlo Mahometes, magis morata Solonis aut Lycurgi eſt ſanctio, qui etiam in terra eas prohibuit. Omnia enim oblectamenta eò uſq; poſſunt tolerari, quoad ſpeciei hominis ergò conſeruandæ,

& in

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

& in ſuum finem, qui eſt Deus, directa eſſe videantur. Fœdior certè Mahometes eſt Calipho & Synomacho, qui in voluptate, honeſtati coniuncta, ſummum ſitum eſſe bonum duxerunt: fœdior Erillo, qui in ſcientia: fœdior Ariſtippo & Epicuro, qui in ſola poſuit omnem felicitatem, voluptate. Chriſtianorum felicitas nobiliori hominis parti reſpondet, animæ: Mahometana viliori, id eſt, fragili & caduco corpori: Chriſtianorum, mentem, Mahometana ſpectat carnem: hæc obſcura & rancida, illa fulgens & nitida: Chriſtiana cum Angelis, illa cum porcis eſt communis: Chriſtiana in illo illuſtri, & pleno ſyderum loco, iure optimo eſt ponenda: contraria ne in latebris quidem Aſiæ, aut ſterili Lybiæ ſolo perferenda. At ne multa, Dei Opt. Max. iudicia abyſſus eſt profundiſsima: Turcæ in nos poteſtas iuſta, licet periniqua ſit voluntas. Deus pro peccatis permiſit noſtris, ut & diuitem Aſiam, & doctam Græciam, & fortem Thraciam, & rebus geſtis claram hoſtes poſsiderent Macedoniam: ut templum illud Salomonis, in quo toties concionatus eſt Chriſtus, ut Bethleem, in qua natus, Hierosolymam, in qua mortuus eſt, occuparent: ut deniq; Alexandria, Thebis, Memphi, & tota Ægypto, ut Antiochia, in qua Chriſtianorum nomen primùm eſt auditum, ut Epheſo & alijs Apoſtolicis in Aſia ſedibus, barbari potirentur. Sed non propterea tamen noſtra religio con-

contemnenda alicui videatur, quæ eſt fons perennis clementiæ, culmen ſplendoris, ſpeculum continentiæ, ſeges & materia unitatis. Quid ſi eò etiam eſt tuenda, & defendenda magis? Etenim, ſi pro repetendis rebus iuſtam belli cauſam veteres putauerunt: quid eo bello ſit iuſtius, quod pro tot & tantis direptis urbibus, ſpoliatis phanis, everſis regnis, occiſis principibus, ſuſcipiatur & geratur? Sæpe olim Romani pro ſocijs, ſæpe Græci pro augendis confinijs, arma cœperunt: vos pro tali tantóq; imperio, quanto magna ex parte Aſiæ, Europæ, Syriæ, Ægypti, & Affricæ regionibus auctus eſt Turca, ad vos rurſus transferendo, nihil agetis? præteritarum cladium, & calamitatum non recordabimini? Dei Opt. Max. maiorum veſtrorum iniuriam, veſtram perpetuam ignominiam, inultam relinquetis? Atqui, ſi vel maximè etiam id cupiatis, Turca veſter & Chriſtiani nominis hoſtis hæreditarius, Sathanæ ſatelles, in hominis figura immanis quædam bellua, hominum ſocietati infeſta, non permittet: pace in Perſide facta, veſtrum adorietur hunc aut illum: derepente in viſcera Chriſtianitatis veniet, cæde, ferro, flamma cuncta complebit. Nónne ergo præſtat, hac ipſa occaſione uti, & Turcæ obviam nos progredi: quàm intra noſtra tecta tantum calamitatis ab eo expectare? Grauiora ſunt ea vulnera, quę obligat exanimata uxor, cõſtuprata luget filia, vexatus deplorat pater,

E incenſa

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

incensa exulcerat patria. Stultum est obijcere barbaro hosti omnia: liberos, quos ante ora parentum abripiat, Rempub. quam libertate spoliet, aras, quas diruat, religionem, quam prophanet, & evertat. Romanis durius bellum nusquam, quàm in Italia, fuit. Philippus Alexandri Magni pater per Athenienſium, Lacedæmoniorum, Thebanorúmq; ciuilem inter se dissensionem, aliàs invictam, evertit Græciam. Annibal superari non potuit, quàm in patrio solo à Scipione circumventus. Caput, caput imperij petendum est Byzantium, in quam olim post pacem cum Gratiano factam, & à Theodosio confirmatam, Athenaricus Gotthorum rex ingressus, hæc verba fari non dubitauit: Verè, inquit, Deus terrenus est hîc habitans Imperator, & quisquis contra eum manum mouerit, sui sanguinis reus fuerit. Tantus illius urbis splendor tum & amplitudo extitit, quam sex Turcica inhabitantia monstra tantopere defœdârunt. Scio non paucos id ad se arbitrari non pertinere, qui aut urbibus suis confisi, aut fluminibus & montibus disiuncti, aut Oceano circumfusi, veluti folia Sibyllæ hæc audiunt recitari. Sed hæc eadem illa Græcos, eadem Hungaros, spes fefellit. At verò cupiditatis tyrannicæ est finis infinitus. Et si pro angusto Mysorum imperio, pro Triballorum montibus, pro Illyriorum casulis, maiores Turcæ tot pericula adierunt: pro Italiæ thesauris, pro Germaniæ opibus, pro magna ad res gerendas Poloniæ oportunitate, iste, si his difficultatibus se expedierit, non adeat? non aliquid tentet? non maiorum suorum institutum vitæ & belli gerendi persequatur? Atqui non aliud in votis Turcæ habent, quàm ut perpetuis dissidijs Christiani inter se distrahantur. Hoc in Synagogis diuinitus petunt & efflagitant suis, hoc precibus ingeminant, hoc perpetuò concupiscunt. Nos verò eorum vota, & desideria impleamus? nos rem eorum agamus? nos mutuis conficiamus cædibus? non foris, sed domi inter nos præliemur? Quid turpiùs est, quàm agere, quod hostis iubet, non ratio suadet? quod hosti expedit, non quod me fugere necesse sit, procurare? Quod non dicam imperium, sed domus una, sine concordia fuit, vel potuit extitisse diuturna? Corruit olim rerum domina & Imperatrix Roma, corruit Græcia, corruet omne deinceps regnum & prouincia. Tabida interim febris ægrè priùs in homine cognoscitur, quàm totus homo ea marcescit. Speramus quidem meliora semper: sed indies magis ac magis deteriora experimur. Paruæ erant initiò Turcarum vires, quæ nunc in immensum nostra discordia auctæ, nisi prohibeamus, orbi terrarum interitum minitantur. At prohibere alio modo non poterimus, nisi summa accesserit voluntatum animorúmq; nostrorũ consensio:

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

consensio: quo pacto Græciam olim à Xerxe, cuius quinquagies centenis hominum millibus exercitus, classis mille ducentis nauibus constitit, liberatam fuisse accepimus. Quid igitur expectamus? Quid nostra in communionem temporum non conferimus omnia, potiùs quàm, ijs Byzantinorum more, ab hostibus spoliemur? Ferunt Constantinopolim quinquaginta millibus aureorum nummûm ab extremo excidio potuisse prohiberi: Taurinum, non nisi centum & quinquaginta aureis nummis, quibus commeatus Budæ emptus, ac secundo Danubio, si quæstores voluissent, demissus, longiorem obsidionem ferre defensores præ pudore coëgisset. Sed nemo, cùm opus erat, his de rebus cogitauit, ac ne nunc cogitat quidē. Potentiam & maiestatem imperij Turcici, veluti rem aliquam iustam & legitimam, certatim Christiani reverentur, legatos suos Byzantium mittunt, omnes aliæ regiæ hanc unam regiam pertimescunt. At verò longè magis iustum & moderatum Romanorum fuit imperium. Illi tamen & Asia, quam Attali, & Bythinia, quam Nicomedis testamento habuerant, exuti sunt; & Cyrenas, cum urbibus Lybiæ & Pentapolis, Ptolemæi antiquioris liberalitate, & Lybiam supremo Appionis regis arbitrio assecutas, perdiderunt. Turca in tanta tyrannide, & vi usurpatis aliorum rebus, in tanto gentium omnium in se odio & conspiratione, Orien-

Orientalis imperij caput, Græciæ decus, Thraciæ præsidium, si Christiani velint, Byzantium, non amittat? in qua urbe tot tantásq; seditiones identidem audimus contra eum excitari. non amittat Hungariam, quam specie quadam ferundi auxilij proditoriè occupauit? quasi verò ignoretur, Byzantij urbem à Pausania quōdam conditam, postea verò à Constantino Magno, sanctæ Helenæ filio, nouam Romam seu Constantinopolim appellatam, sub altero autem Constantino Dragaze, Helena nato, sed religionis Catholicæ desertore, non tam viribus barbarorum, quàm ultricibus pœnis periuro Cæsari diuinitus irrogatis, in hanc venisse seruitutem: & Hungariæ partem, non tam Solymani Turcę copijs, qui ter ipse in eius excidium venit, quàm diuiso senatu, distracto populo, & ciuili vigente dissidio, concidisse: ut facilè coniecturam capiamus, quale & quàm diuturnum Turcicum futurum sit imperium; si imperium est dicendū, quod latrocinio comparatur. An verò quis dubitet, Christianis gentibus & nationibus Constantinopolim euntibus, omnes istos intermedios populos, qui nō ita pridem nomen Christi coluerunt, & nunc etiam colunt, sed apertè tamen profiteri metuunt, ad arma concitatos in Turcas ruere, & extrema quæq; experiri, illius causa libertatis, cuius intermissæ morsus grauiores sunt, quàm retentæ. Neq; verò etiam omnes ij, qui in Asia sunt, Christianæ re-

 ligioni

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

ligioni nuncium remiſerunt. Multi in Cilicia, Bythinia, Cappadocia, Syria, & Palæſtina ſunt Chriſtiani. Hyberi, qui & Georgiani vocantur, Trapezuntij, Armenij, Præcopiani Tartari Chriſtum colunt: nec dubitabunt arma in Turcas capere, quoties rem à Chriſtianis regibus ſeriò agi intelligent: præſertim ſi vera eſt ſeditionis iſtius in Aſia & Affrica inter Mahometanos fama, quæ Chriſtianorum conatus magnopere adiuuaret. Non enim leue eſt inter Arabes, Numidas, & ferè omnes Afros, & inter Turcas ipſos, de Mahometano dogmate diſsidium. Hi obediunt Caliphæ, apud quem ſummam poteſtatem voluit manere Mahometes: Turcæ contrà ſummum ſacrorum pręſidem Muphti creârunt. Ex iſta dogmatum diſparitate odia, & diſſenſiones magnæ inter Mahometanos ſunt exortæ. Nam in ſenatum Turcicum Muphtæ vicarij ingrediuntur, qui intercedunt, ſi quid dogmati ſuo, & legi Mahometis adverſetur: Calipha autem, ſacrat quidem miniſtros per univerſam Lybiam, ſed nullum ſub ſe regem habet æquè potentem Ottomanis. Quæ æmulatio quantum pariat contentionum & bellorum, Chriſtiana regna recenter admodum nobis monſtrârunt. Vnde enim, quàm à varia & multiplici dogmatum interpretatione, tot tantáq; bella ciuilia, valde inciuilia, in ijs exarſerunt? Quod idem ſi Turciam invadat mali, quale imperio illi allaturum ſit excidium, quis ignorat? Antea quidem certè viribus Turcarum florentibus, & nullo internorum armorum exiſtente metu, arma & bombardas domi ſuæ habere prohibebantur Chriſtiani. Quod licet etiamnum capitis pœna ſancitum ſit, nihilominus ſingulis ferè annis diligens fit inquiſitio, ne quid armorũ lateat alicubi. Simul atq; autem belli aliqua increbuit ſuſpicio, falces etiam agreſtibus adimuntur, & falſi rumores paſsim ſparguntur, imò etiam ſigna eduntur victoriæ, quæ fuit nuſquam, multitudinis ergò in officio continendæ. Eſt quippe metus providus magiſter diſciplinæ, ſed minimè tamen diuturnus. Hoc tamen non obſtante, multa multis Chriſtianis ſub Turca degentibus ſunt arma, ad eum uſum aſſeruata, ut ſi aliquando Chriſtiani in penitiora Turciæ ingredi vellent, eos nauiter & oportunè adiuuarent: O quot igitur Turcæ domi ſuæ tum haberent proditores, coniugum & liberorũ ſuorum interfectores, Mahometanę perfidiæ deſertores. Expectant Raſcij & Bulgari advẽtantes Hungaros: expectant Hungari & Illyrij Germanos: expectant Epyrotæ & Macedonij Italos: expectant Valachi & Daces Polonos. Quibus quantũ expediat, ne à Tartaris Turcæ emiſſarijs clades anniverſarias patiantur, intelligunt. Itali, quàm infeſta maria habeant, quod ex foro Iulij, ex Epyro periculũ eos maneat, intuentur. Hungari in extremũ ſunt adducti diſcrimẽ, nec

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

nec aliud desiderant, quàm ut tot támq; diuturnis bellis confecti, tot assiduis sumtibus exhausti, tam ingentibus periculis expositi, tam inaudita crudelitate hostium divexati, aut pulchram per vulnera mortem (ut ait Poëta) aut duce & auspice Deo Opt. Max. victoriã sortiantur. Quibus párne erit vos deesse? par non exaudire eorum querimonias? non ingemiscere calamitate? non perhorrescere seruitute? Audendum est certè aliquid, & eorum causa, & nostra ipsorum gratia. Pacem qui habere cupit, perfidum, crudelem, insidiosum, hæreditarium hostem bello oportet persequatur. Non est Turca is, qui antea fuit. Habebatur ~~ille~~ ille quidem vincibilis semper: nunc adeò etiam facilis est superatu. Obtriuit suorum prætorianorum in Perside legiones: exhausit ex orbis terræ spolijs conflatum thesaurum: amisit, quem habuit, præstantiorem equitatum: urgere suos tributis vix ampliùs potest: domi hostem & foris habet: cum metu & horrore interitum circumspectat. Vobis contra Christiani, vobis inquam, per omnia regna & prouincias multi & exercitati milites, vobis pecuniæ atq; opes, vobis commeatus, vobis adsunt omnia: ipse etiam aderit vobis Deus Opt. Max. cuius olim auspicijs, dum Moyses oraret in monte, populus Israëliticus vincebat in acie: Sol retinuit suum cursum, ne victoriæ Iosuæ retardaret alterum. Aderit eadem illa prælucente cruce,

cruce, qua Constantino Magno, qua Theodosio adfuit Cęsaribus: qua Christianus exercitus Corbonam Mahometanum in Asia superauit. Impium, impurum, sacrilegum Turcarum genus, suas conspurcari aras, sua dirui phana, suum proscindi nomen, suorum Martyrum disijci ossa, non ampliùs patietur. Iam tandem mille exactis à nato Mahomete annis, prout de se ipso prædixit aliquando, fortuna olim pauper, mente superbus, natione Arabs, consuetudine Idolatra, qui hactenus in suis vixit Mahometes, extinguetur. Christiani saltem, non nomine tantùm, verùm etiam reipsa simus: pro seruatore nostro innocente scelerati, pro patria nostrum omnium antiquissima parente, tot nominibus in eam ingrati, pro tot gentibus, & nationibus Christianis seruis, nos, qui sumus, & adeò liberi esse videri cupimus, hac occasione tanta domo egredi minimè dubitemus. Sic cum Stephano protomartyre lapidibus obruto, Petro & Andrea in crucem acto, Paulo securi percusso, Bartholemæo viuente cute nudato, Sebastiano sagittis confosso, Laurentio flammis exusto (utinam quidem etiam antè in Iudæa ista potiti) ad illam alteram Hierosolymam cœlestem, siue victi, siue victores fuerimus, certò veniemus.

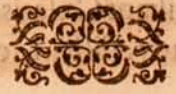

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

TVRCICA III.

SI quod unquam ſeculum fuit, quod tanta rerum temporúmq; momenta, & viciſsitudines habuiſſet: hoc profectò eiuſmodi eſt, ut ab inanium rerum cura, & maximè ab inteſtino nos avocet diſsidio, orbíſq; terræ labantis admoneat ſenectutis. Etenim Carolo V. Auſtriaco Cæſare, anno à Virginis partu ſupra mille quingenteſimo nato, ea quidé ſexcenteſimi iſtius centenarij fuerunt initia, progreſſus & conſecutiones: ut enarrare ea, quæ in eo acciderint cuncta, vix factu credibile ſit: nefas verò, cum incœperis, vel aliqua prætergredi. Verè olim in Caroli V. natalis diem, qui D. Matthiæ ſacer, & ipſi felix admodum fuerat, verba illa ſacris ex oraculis prompta, ſortem ſuper Matthiam cecidiſſe, Iſabella Regis Ferdinandi Hiſpaniarum coniunx, ipſius auia uſurpauit. Nam ut ea, quæ ad hanc hiſtoriam ſpectant, altiùs repetamus, Maximilianus Cæſar, Caroli V. auus, ut magnus & prouidus auctor familiæ ſuæ amplitudinis & dignitatis fuerat, non hanc, quæ Carolum genuit, ſed Iſabellam grandiorem natu Ferdinandi Regis filiam, Philippo unico ſuo filio deſpondendam, aliquando procurauit. Cum qua, cùm matrimonij contrahendi gratia, Maximiliani Cæſaris, & Philippi eius filij legati, in Hiſpanias adveniſſent, caſtam & religioſam vitam

vitam agere ipſam apud ſe propoſuiſſe, nec tale inſtitutum rectè impediri poſſe, eſſe autem eis alteram minorem natu filiam, quæ grandiori in religioſam ſolitudinem ſecedente, omnium æquè regnorum futura eſſet hæres, parentes diſertè reſponderunt. Quæ quidem omnia, cum non parum dubitationis legatis attuliſſent, iámq; illi diſcedere ex Hiſpanijs voluiſſent, inſtantibus parentibus filiæ, res ad Cæſarem integra eſt reiecta. Qui cum aliquandiu, antequam reſpondiſſet, cunctaretur, tandem ſua familiæq; ſuæ ſpe in Deo Opt. Max. fortiter fixa, ut vel minor natu daretur aſſentiens, non Iſabella, ſed Ioanna Philippo eius filio eſt deſponſata. Nec mora, Ferdinandus & Iſabella regnorum Hiſpanienſium hæredes, maiorem natu filiam primùm quidem Alfonſo Luſitanorum principi regis Eduardi filio, poſtea Emanueli regi ipſi, ut illud regnum ſuis alijs coniunxiſſent, ſecus quàm promiſerant, elocârunt. Qua puerpera breui pòſt mortua, Ioanna tandem hæres fuit, & Carolum V. die Martis fœtum edidit Martium, omnibus ſeculis memorandum. De quo (ut dixi) ſimul ac nuncium auia accepiſſet, quanquam maioris natu filiæ Michaëlem filium inambulantem inſpectaret, in illa verba prorupit. Quibus haud dubiè feliciora omnia futura huic ſecundæ filiæ partui enunciauit. Iam enim, ut illud prætercam, inclytam Auſtriæ familiam, invitis etiam

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

ijs, in quorum potestate id fuerat, non modò ea, quæ Ferdinandus & Isabella habuerunt regna, sed Lusitaniam quoq; ipsam possedisse: enimverò tam felix, & prospera natalis dies illa Carolo fuit, ut bis Imperiale diadema, & de Francisco Gallorum rege ad Ticinum victoriam, multáq; alia die D. Matthiæ sacro, in quem inter Apostolos sors olim ceciderat, etiam ipse diuinitur sortiretur. Qui tanto temporis spatio à Carolo Magno, quantum hic à Christo, natus, ut sub Caroli Magni olim Imperio, tot gentes & nationes Christo nomen dedisse, sic orientis ultima eiusdem, se auctore, fore natiuitate sua declarauit. Quod tam quidem ipsi prosperè felicitérq; cessit: ut quantum in his Europæ regionibus religioni demptum esse, tantum rursus in orientis & obeuntis solis ultimis, Caroli V. ipsiúsq; filij auspicijs, uideatur accessisse. Ac ut olim Carolus Magnus Saracenorum terror, sic Carolus V. Turcarum haud dubiè fuerat: adeóq; Solymanus Turca, tot victorijs clarus, non tam vires, quàm genium Caroli se reformidasse affirmabat: Sic ut verè dici queat, si Christus Opt. Max. qui extremis Augusti Cæsaris temporibus natus, per orbem terrarum pacem constituit, hos tandem duos tam potentes bellatores, paribus ferè post se intervallis, non excitasset: in tanta Mahometanorum rabie, & Christianorum inter se dissensione, Respub. nulla fuisset. Duæ enim Reipub.

capitales

capitales sunt pestes: barbarorum excrescens potentia, & intestina suorum discordia. Iam verò cum in Caroli V. Cæsaris amplitudinis & gloriæ hæreditatem, Philippus Hispaniarum rex Catholicus eius filius, nõ modò successerit: sed etiam Lusitaniæ regno, & tam immensis nouis in oriente & occidente regionibus, imperium suum auxerit: quoad per incertos valetudinis exitus diutissimè licuerit, eius potentia & felicitate fruamur, & non ad diffundendum, sed ad defendendum Christianum sanguinem accendamur. Ad Carolum quidem eius patrem, ut redeam, & huius sexcentisimi centenarij gesta, & Reipub. funera breuibus enumerem: adhuc ille in cunis vagiebat puer, cùm tria memorabilia prælia, intra unius & alterius anni spatium, sunt commissa: ad Seminaram unum, ad Carigmolam alterum, tertium ad flumen Gariglianum: & omnes quidem pugnæ illę uno Consaluo duce, & die Veneris tres, qui Hispanis faustus esse, & idem ille dux in tanta, vel apud hostes, veneratione fuisse memoratur: ut duobus maximis Europæ, Ludouico Galliarum, & Ferdinando Hispaniarum regibus, ad mensam assidentibus, Gallo auctore, tertius iussus fuisset assidere. Ex quo ipso tempore Gallorum vires & auctoritas in Italia minui, Hispanorum utrumq; cæptum est augeri. Viget enim perpetuò nihil, & in orbem res circumaguntur universæ. Ac ut reliqua etiam

F iij ea, quæ

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

ea, quæ huius Centenarij initio acciderunt, persequamur: ne verò multum in ijs, licet maximè memorabilibus, quæ Maximilianus adhuc Cæsar ipse, Bauarico primùm, mox & Veneto bello gessit, quæ Ferdinandus Hispaniarum rex nouis regionibus cognoscendis administrauit, & ne deniq; etiam in ijs, quæ Pisanis in Hetruria, quæ Venetis ad Geredadum acciderint, hæreamus: Carolo annum agente duodecimum, post homines natos cruentissimum ad Rauennam prælium est cõmissum, in quo Pontificis Max. legatus, Leo X. postea dictus, captus, & Fois exercitus Gallorum dux ab Hispanis est interfectus. Insequenti verò anno Moschorum octoginta millia à Polonis & Lituanis, duce Constantino Ostrogio, sunt fusa. Cuius rei gratia à Leone X. Pont. Max. Romæ publicæ decretæ sunt supplicationes. Verùm eo etiam maioribus malis & calamitatibus comparari materia adhuc videbatur. Ac quinquennio quidem pòst fax à Luthero Vitembergæ est accensa, qua Christianus orbis ferè cunctus deflagrauit. Quod seu quadam contagione, seu errore seculi fortè evenit. Etenim vix non uno eodémq; tempore illo, parum quidem inter se differente, Ismaele Zophi Mahometanum dogma nouis interpretationibus exponente, tanta contra Turcas in Asia excitata est seditio, quanta cum Lusitanorum & Hispanorũ in Indijs potentia iuncta, extremum excidium afferre haud

haud dubiè eis potuisset: sed occasiones neglectæ, & Mahometis Byzantij primùm, deinde Selymi Mamalucorum everso in Ægypto, mox imperium Solimani eius filij, tot ac tantæ impunè de Christianis relatæ victoriæ, etiam ijs, qui remotiores sunt, formidabilem Turcam effecerunt. Qui quàm longè etiam magis formidabilis futurus sit, si hac tanta oblata occasione depressus non fuerit, omnes intelligunt: qui habent non modò iudicij aliquid, verùm etiàm sanitatis. Sicuti enim supremo gradu lapsis, à medijs ad infima descensus est pronior: sic rursus à medijs ad suprema nõ tanta cum difficultate pervenitur. Iam enim videamus, cum annus à natiuitate utriusq; fuisset vigesimus, quomodo Carolus V. & Solymanus Turca imperio potiti sunt: & mox paucis annis elapsis, Turca Hungariæ rege cedendo, alter Gallorum capiendo, nomen suum nobilitârunt. Quanquam Solymanus Taurino primùm, non modò Hungariæ, sed totius Europæ propugnaculo, & demum insula Rhodo Christianissimorum militum sede, quas res maiores ipsius frustra tentauerant, occupandis, Imperium suum est auspicatus. Vterq; certè, varijs locis & temporibus, magna & admirabilia gessit. Ac Solymanum quidẽ Hungaria annos quadraginta, Carolum V. Gallia triginta ampliùs continuò fatigauit. Quo loco memorabile est, quod de Francisco I. Galliarum rege Christianissimo, & ipsius matre

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

us matre circumfertur : cùm communia primùm cum Turcis consilia habere incœpisset, omni ratione suasisse matrem, ne tantam labem suo, & Christianissimi nomini aspergi pateretur. Illo verò contrà reluctante, & consilij sui rationes, cur id minùs facere posset, nec deberet (ut fit) afferente, tandem indignabunda mater in hæc verba prorupit,& Deo Opt.Max. talium molitionum vindice,& ipsum, & eius posteros tantò minus felicitatis habituros,non dubitanter affirmauit. Sed ulteriùs progrediamur. Ac prouincia quidem Prussia eodem, quo Carolus Aquisgrani inauguratus est anno, sub Sigismundo I. Poloniæ rege, illi regno est adiuncta, & Sigismundus Augustus eodem regi natus filius, qui continuata serie septimus ex Iagellonibus rerum potitus,genus &diem suum ab hinc annis decem & octo terminauit. Venio ad Germaniæ tumultus primos, quadriennio post Aquisgranensem Caroli V. inaugurationem, rusticis auctoribus, & Lutherani dogmatis occasione, excitatos. Qui quidem maximas cædes & vastitates patriæ pepererunt. Cum enim omnibus bellis, tum maximè nulla est salus intestinis. Taceo Romam à Cæsarianis militibus, duce Borbonio, direptam, & paulò pòst Viennam à Solymano Turca fuisse oppugnatam : qui ingenti adducto barbararum gentium exercitu,eò spiritus processerat, ut quædam ipsius copiæ longiùs in Germaniam progressæ,

gressæ, apud Vathofen, superioris Austriæ oppidum, profligatæ fuerint. Cogitemus, quid nunc Turcæ, si recollegerint vires, ausuri sint, cum tanta taliáq; tum aggredi minimè dubitârint. Taceo illo eodem ferè tempore graues fuisse in Italia motus,&memorabilem Cæsaris Bononiam profectionem, in quam admirabili pompa ingressus, à Clemente VII. Pont. Max: diademate imperiali est insignitus : mox Florentia ab eiusdem exercitu capta, Mediceorum in Hetruria eius beneficio cœpisse principatum:quivirtutum omnium gloria multis magnísq; alijs diu antea præcellebant. Taceo Christiernum Danorum & Suecorum regem, ob crudelitatem tribus regnis excidisse, posteaquam auitæ & Catholicæ religioni nuncium remisisset. Taceo Henricum VIII. Anglorum regem, secus quàm paulò antè, insigni quodam libro contra Lutherum edito, Catholicum regem se professus fuerat, ideóq; defensoris fidei titulum retulerat, hostem religionis Catholicæ se declarasse, & multos præstantes eius religionis assertores, & huius seculi lumina, crudelissimè extinxisse. Secuta est Caroli V. secunda in Italiam profectio, qua per Siciliæ regna & prouincias in Affricam usq; duxit exercitum ipse in expeditionem,& nõ multò pòst Guleta & Tunetano potitus est regno, ad res contra barbaros gerendas oportuno. Verùm enimverò rursus illud fratricidium (sic enim est dicendum)

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

inter Cæſarem & Galliarum regem eſt excitatum. Cuius rei gratia, Carolus V. eundem regem, præſente Paulo III. Pont.Max.& cunctis Chriſtianorum regum legatis,in collegio Cardinalium ad ſingulare certamen provocaſſe memoratur,ut hæ nimirum inter eos controverſiæ eorum potiùs morte, quàm tanta Chriſtiani ſanguinis profuſione, terminari potuiſſent. Erat tum quidem certè rei optimè contra Turcas gerendæ peroportuna occaſio. Etenim Zophi Perſa Tauris urbem, quam antea perdiderat, Turcis ademerat, & Abraimum Solymani Turcæ purpuratum maximis cum copijs ad Euphratem profligârat. Fuit & patri cum filijs bellum, & fratribus inter ſe ipſis, Ottomanico imperio ominoſum. Hæc neglecta fuerunt omnia: & naualis contra Hariadenum victoriæ ad Nicopolim parandæ occaſio perijt, Chriſtianæ claſsis inter ſe diſsidentibus ducibus, quod hoſtium vires & animos magnopere confirmauit. Hinc tres nobiliſsimi totius Italiæ duces, fato infelici & immaturo, breui poſt ſe ſpatio, ſunt extincti: Franciſcus Sforzia, Dux ultimus Mediolanenſis,& Alexander Medices Florentiæ, ac poſtremò etiam Petrus Aloyſius Farneſius Parmæ & Placentiæ. Gandauum apud ſe nato rebellauit Cæſari: cuius ille motus, cum non alia faciliùs ratione, quàm ſua præſentia, compeſcere poſſe ſe iudicaſſet, contra omnium eorum, qui ab ipſius conſilijs fuerant,

rant, ſententiam, per diſpoſitos ad celeritatem equos, paucis comitatus, per Gallias iter fecit: & neq; Vaſcones,qui illo tam diuturno inter Gallias & Hiſpanias bello, primis ictibus expoſiti, & eo auctore tot cladibus affecti fuerant, neq; ipſum Franciſcum regem, quem captiuum tenuerat, veritus, in Belgium venit, rebelléſq; ſuos poſtmodum caſtigauit. Tanta autem in illo rege fidei, & hoſpitij iuris fuit obſeruantia: ut quanquam externis quibuſdam rebus ſe poſſe multa innueret, ac ingredienti urbem Pariſiorum Carolo, ſuum Franciſcum regẽ captiuum Madridi incluſum, in Arcu triumphali pictum oſtenderet: nihil tamen præter fidem datam in eum moliretur. Nec tamen multò pòſt, atrox inter Cæſarem & eundem regem, multis ſimul in locis, bellum exarſit: & in alijs orbis terrarum regnis pugnæ fuerunt crudeliſsimæ, inter Turcas & Germanos ad Eſſecum, inter Polonos & Valachos ad Obertinum, inter eoſdem & Tartaros ad Seretum, inter Hungaros & Turcas ipſos, in eorum auxilium evocatos, occiſo præſertim Duce Turcarũ, Gritto, Principis Venetiarum filio, & Hieronymo Laſco Syradiæ Palatino Budæ detento. Diceres malorum iam finem fuiſſe omnium: Imò verò arrige aures, & quid hic centenarius ſexcenteſimus,dimidio ferè tum iam exactus, monſtri aluerit, animo & cogitatione contemplare. Ioanne rege, Ferdinandi regis legitimi

 æmulo,

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

æmulo, è viuis ſublato, obſeſſa eſt Buda, quam paulò idem antè cum nobili regis Matthiæ Bibliotheca diripuerat, ab ipſo Turcarum Cæſare Solymano: cæſus ingens ad Peſtum Germanorum exercitus: atrox in regione Pedemontana ad Garigmanum, inter Cæſaris & Gallorum copias, commiſſum eſt prælium. In quo magna quidem utrinq; maior tamen Cæſarianorum, militum cecidit multitudo. Ioannes Comes Tarnouius, quo poſt conditam Poloniam, nemo Polonorum ducum ſeuerior pariter fuit & amabilior, Starodubum & Homeliam ſub Sigiſmundo I. Polonorum rege, quē alij reges patrem vocabant, Moſcho ademit, & de qua paulò antè dixi, victoriam Obertinenſem contra Valachos, reportauit. Tentauit demum Cæſar oppugnatione Alligerium, & ea non ſatis feliciter peracta, in Germaniam reverſus, Ducem Cliuenſem à Gallo ad arma excitum, accepta Geldria compeſcuit, & mox etiam Virtembergenſes motus ſedauit. Infinitum verò eſſet perſequi, quot quantáq; idem in Germania celebrârit comitia, & quos labores exantlârit, cum Turcis reſiſtendi, tum religionis componendæ cauſa. Sed qui auita religione prophanata, diuinam ſpreuerant, etiam Cæſaris ipſius facilè contempſerunt maieſtatem. Itaq; Smalcaldico fœdere percuſſo, geſtum eſt bellum, quod vulgò appellatur Saxonicum, fama magnum, exitu glorioſum, duorum inſignium Germaniæ principum, Saxonis electoris, & Landgrauij detentione, memorandum. Quod paulò antequàm terminatum fuiſſet, mirabile præſtantium regum floruit ſeculum, ut tantò maiores rerum à ſe geſtarum teſtes & ſpectatores, non ſine aliquorum invidia, ſua quidē animi cum voluptate maxima, tam inſignis habuiſſet Imperator. Vt enim filijs parentes, ſic magnis viris rerum à ſe geſtarum, ſuos habere æmulos iucundum eſt ſpectatores. Erat autem, cum alij, tum Paulus III. Farneſius Pont. Max. erat Solymanus Turca, erat Franciſcus Gallorum Rex, erat Henricus VIII. Anglorum, erat Polonorum Sigiſmundus, Emanuel Luſitanorum, Goſtauus Suecorum, & Grittus Dux Venetorum. Quos ferè omnes, ſicuti admirabili felicitate, ſic etiam imperij diuturnitate, Carolus ſuperauit. Et ne ſui artiúmq; ſuarum diſsimilis videretur, ab Henrico II. Gallorum rege provocatus, Metenſis urbis, licet morbo & ætate graui, tentauit ipſe oppugnationem, & Senenſem in Italia Rempub. memorabili victoria de Gallis parta, ſuæ effecit poteſtatis. Quo eodem ferè tempore inter Mauricium Saxoniæ Ducem, & Marchionem Brandeburgenſem Albertum, & rurſus inter hunc, ac Ducem Henricum Brunſuicenſem, vario Marte in Germania eſt decertatum. Vidit poſtea vel ipſe Metenſis exercitus ſui, & Ænipontano ſuo caſu, ſeneſcere in ſe omnia, & vagam illam ac volubilem,

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

lem, quam fingunt Poëtæ Deam, orbem ſuum verſare ſaltatorium. Itaq; deſerere ipſius ludibria, quàm ab ea deſertus eſſe videri potiùs voluit, & paucis annis in Belgio moratus, articulariq; conflictatus morbo, tandem in ſacram ſolitudinem in Hiſpanias eſt profectus. Vbi cum reliquum illum actum vitæ ſumma cum religione exegiſſet, vidiſſetq; omnium ferè hoſtium ſuorum priùs interitum, & illam filij tam nobilem de Gallis victoriam accepiſſet, in monaſterio Iuſti, anno ætatis ſuæ octauo & quinquageſimo, vitam cum morte cõmutauit. Quo poſt Carolum Magnum nemo potentior, admirabilior, felicior, glorioſior extitit Imperator: nempe qui Solymanum Turcam tanti imperij felicitate & magnitudine elatum, ſolo penè caſtrorum ſuorum fremitu in fugam egit: qui Adriadenum Barbaroſſam acie devictum, & Tuneti regno exutum Affrica depulit: qui ſuperiorum Cæſarum partim ignauia, partim lenitate, depreſſam imperij maieſtatem priſtinæ reſtituit dignitati: qui Germaniam, quod ne Romanis quidem ipſis fuerat datum, compeſcuit: qui Pontificem Roman. & Regem Francorum, qui totius Germaniæ potentiſsimos Principes duos, Electorem Saxoniæ & Landgrauium Heſsiæ, captiuum tenuit: qui orbi nouo lucem religionis intulit, & multis magnificis urbibus, templis, arcibúſq; erectis, poſt conditam Germaniã, Imperatorum primus

ultrò

ultrò imperio & religioſè ſe abdicauit. Venio ad eius filium Hiſpaniarum Regem Catholicum: qui ſupra mille quingentos ſexto & quinquageſimo anno, gubernaculis à patre Bruxellis acceptis, inſequenti anno die D. Laurentio ſacro, Gallorum regis ingenti exercitu ad S. Quintinum cæſo, ducibus captis, imperium ſuum eſt auſpicatus. Quo eodem propemodum tempore, ad Teumuillum & Greuolingam, ab ipſius contra Gallos ducibus feliciter quoq; eſt dimicatum. Quanquam paulò antè Caletum, ſub Philippo rege Gallorum olim amiſſum, hoc eodem Philippo Angliẹ rege exiſtente, illud viciſsim Anglis ſe eripuiſſe Galli etiam glorientur. Hoc quidem Rege laudando, cui parem orbis non habet, & neſcio habueritne aliquando, cui deeſſe poſſet oratio? Sed cùm multa & magna alia, tum ſanè eius vita me tenet ipſa, ne quod virtuti debetur, auribus illius tributum eſſe videatur. Qui enim virtutem colunt, invidiæ ſemper expoſiti ſunt: finis autem eorum vitæ, initium eſt gloriæ ſempiternę. Tanta quidem Catholici iſtius regis nomini reſpondentia ſunt opera, ut vel in Belgio ſaltem quibuſdam auctoribus, quorum conſilium malum ij fuit peſsimum, immenſos non dicam profuderit, ſed in auita religione & patrimonio ſuo tuendo, theſauros collocârit. Quibus ſi contra Turcam, ſalua Dei Opt. Max. & ſua ipſius gloria, uti potuiſſet, Byzantij iam procul-

dubio

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

dubio consedisset. Sed nos ad alia progrediamur, & quid tam ab istius ex Belgio discessu, quàm ab Henrici II. Gallorum regis morte, quod utrumq; uno ferè eodémq; fuit anno, per Europam acciderit, memoria repetamus. Varia quidem certè, & portentosa passim, & ubiq; acciderunt. Ac tantus, vel in ipsis occiduis regnis, ab ociosis syllogismis profusus est sanguis, quantus post homines natos profusus fuisse non memoratur. Etenim in Gallijs & Allobrogibus excitato motu, tantum in eo nobilissimo regno belli ciuilis exarsit incendium: ut etiam in regis Galliarum Francisci hoc nomine secundi necem fuerit ab Hugonijs conspiratũ. Primùm enim rerum & dogmatum nouorum cupidi, Deo ipsi Opt. Max. mox & diuino resistunt Magistratui. Itaq; in primo bello ciuili Rex Nauarræ Rhotonagum obsidens interficitur. Mox & Santandrias Marsallus, princeps Condæus, & Annas Montimomarantius utriusq; partis ductores, partim occiduntur, partim verò capiuntur. Cadit & ipse Dux Guisius, proditoriè occisus à Pultroto. Omnia deniq; toto regno fiunt funesta, & bello, fame, peste miseranda. Iam & Angli iungunt se Hugonijs, & Normannia pervastata, maris portum, vulgò Garciæ dictum, capiunt: nec nisi graui inde eiecti peste, tandem excedunt. Eadem malorum contagio pervadit Belgium: fiunt atrocissima utrinq; certamina: urbium direptiones, agrorum vastitates,

vastitates, & multa magnáq; alia funesta & exitialia consequuntur. Neq; verò tantum domestici mali, ambitione quorundam, & naufragio patrimonij excitati, cuius integumento religionis tabulas, secundo populo colligere voluerunt, quatuor clarissimis Regis Catholici in Belgio Imperatoribus, potuit extirpari: Albano Duce primo, mox Aloysio Requesano & Ioanne Austrio, ac Duce Parmensi postremo, qui Herculeos labores ea in re exantlauit. Sub id verò etiã tempus, quo primùm quidem Galliæ, deinde etiam Belgium, procellis seditionum agitari est cœptum, suas Deo pœnas, dedit Liuonia, & ab anno supra mille quingentos octauo & quinquagesimo usq; ad octuagesimũ secundum, quo Stephanus Poloniæ Rex, princeps immortali gloria dignus, pristinæ libertati eam restituit, continuò à Moscho est diuexata. Fuit hoc ipso etiam seculo generale nationum omnium concilium: quod aliquandiu quidem interruptum, tandem præsidentibus quatuor sedis Apostolicæ legatis, duobúsq; item Cardinalibus præsentibus, Patriarchis tribus, uno & viginti Archiepiscopis, Centum sexaginta Episcopis, Tridenti biennio est celebratum. Iam quid ego nauale ad Zelbas prælium, Turcica classe victrice, quid inter Ericum Sueciæ, & Fridericum Daniæ Reges, decennale bellum, quid Suendio duce Maximiliani regis contra Ioannem Transyluaniæ principem gestas res,

 & ad

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

& ad Sabateam de Turcis victoriam partam, commemorem? Quid Moschouiam per immensa terrarum spacia à Turca armis petitam? Quid Gotham ab Augusto Duce Saxoniæ captam, déq; Imperij rebellibus sumptum supplicium, percenseam? Quid de Giulla & Segetho, duobus maximis Hungariæ propugnaculis, à Turcis occupatis, & interim quoq; de memorabili Cæsaris Maximiliani contra ipsos bellica expeditione loquar? Maiora sunt ea certè, quàm non modò mea, quæ minor, quàm mediocris est, sed summa cuiusq; possit enarrare oratio. Taceo verò Sigismundi Augusti Poloniæ regis ingenti cum exercitu, usq; ad Radoskouicium Lithuaniæ oppidum contra Moschum profectionem. Mitto post hominum memoriã Christianæ classis, cum Turcica maximum ad Naupactum prælium. Prætereo Regnum Cyprium cum graui Nicosiæ &Famaugustę excidio,in barbarorum redactum potestatem. Minora alia,ut Olchinium captum,Bekeschij cum Stephano rege conflictum, non enumero. Festinat animus ad infausta tria Poloniæ interregna. Quæ, quantò quidem quibusdam optatiora, tantò breui pòst cunctis extiterunt grauiora. His, duobus pariter regibus identidem eligendis, non modò illud regnum, sed vicinæ etiam gentes atq; nationes, non parum difficultatum & calamitatum pertulerunt. Secuta est Sebastiani Portugalliæ regis clades, cum

cum multorum Christianorum millium interitu: secutum in Hispanijs Granatense & Lusitanum, in Polonia Dantiscanum, in Moscouia Polocense, Vielcolucense, & Plescouiense triennale bellum, ab ipso rege Stephano administratum. Secuta in Perside sexaginta Turcarum millium, post urbem Seruã captam, memorabilis cædes: ut alia huic paria, & paulò minora Turcis infelicia prælia taceantur. Iam partim præcesserunt, partim etiam subsecuta sunt, multa præterea alia, diversis in Christianis regnis &prouincijs,cum insigni Christiani nominis detrimento. Quis enim in Gallijs ad S.Dyonisium,ad Moncoturum,ad Druidas, ad Caruacum, in Belgio ad Rosbecum, bis Antuerpię, & in Frisia, in Polonia verò ad Hulam, ad Libischeuum lacum,ad Vendenam, possit non modò complecti pugnas orando, verùm etiam percensere numerando. Vt interim etiam Tartarorum in Poloniam &in Moschouiam incursiones,prædas & vastitates taceam: ut nihil de tot tantisq; Valachiæ motibus,nunc his eijciendis, nunc illis eligendis Palatinis, loquar. Ventum quidem iam tandem est ad annum octauum octuagesimum,de quo multa multorum fuerunt vaticinia, & cuius mensibus singulis memorabiles clades, aut notatu dignæ res facilè responderunt. Ex quibus quid adhuc futurum sit incommodi, non magno negocio coniectura capiatur. Ineunte enim vere crebriores

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

briores flores, ſunt prænuncij multorum tandem proximè venturorum. Me quidē non piget dixiſſe, hunc ſexcenteſimum poſt mille quingentos centenarium, cuius annus primus Caroli V. natiuitate fuit inſignis, præ cæteris eſſe admirabilem. Siue enim bello & pace res in eo geſtas quis conſideret: ſiue clariſsimorum ingeniorum crebritatem videat: ſiue noua inventa & opificia, & priſcis incognitas regiones, non tam paſsibus quàm victorijs Chriſtianorum perluſtratas intueatur: omnia in eo rara, admirabilia, ſtupenda etiam pene deprehendet. Cedant huic centenario ſuperiora cuncta ſecula, ædificiorum & munitionum extruendarum artem, & belli gerendi ſcientiam concedant. Non deniq; æqualem laudis cum ea partem præſtantium ſcriptorū & ingeniorum frequentia ſibi ſumant. Ecquādo primùm quàm à Iulio II. Pont. Max. ad imitationem priſcæ olim Romanæ cœptum eſt ædificari maieſtatis? Quando urbibus arcibúſq; hoſtium quatiendis, celeritérq; conficiendis prælijs, maiorum bombardarum uſus, quando Typographica ars cultiùs ad ſuam (ut ita dicam) perfectionem viſa eſt perveniſſe? Fuit horum quidem unum & alterum ſuperiori ſeculo adinventum, & haud ſcio, ſi non multò etiam antè in Indijs typorum uſus viguit aliquando: Vtrumq; certè ea nunc eſt præſtantia, ut illa, quæ hac in parte ſuperiori ſeculo tentata fuerint, his collata riſui propemodum

dum eſſe videantur. Ferunt namq; in oppugnationibus urbium, quoties maiores bombardæ explodi debuerant, voce præconis, ut ſibi cauerent, obſeſſos admonere ſolitos fuiſſe: & neſcio cui ducum, quòd maioribus bombardis in perniciem humani generis uteretur, abrogare ſuos munus in Italia voluiſſe. Quarum rerum fides penes authores eſto. Me ſanè non modò vox & memoria, verùm etiam dies ipſa deficeret, huius ſeculi artibus & inventionibus nouis percenſendis. Cui enim artem cuniculorum à Petro Nauarro, puluere tormentario ſubdendo, adinventam, cui ſubtiliorem nauigandi rationem, qua Luſitani & Hiſpani orientis & obeuntis ſolis, Angli Aquilonis perluſtrarunt ultima, quàm huic ſeculo acceptam referamus? Quis diſciplinam militarem, quàm Maximilianus hoc nomine primus Imperator, in Germania obſoletam correxit? quis doriphoros, quis eorum cuſpides adinvenit? Quis quàm Carolus V. Cæſar invictas Hiſpanorum peditum in Italia legiones, ut firmam haberet militiæ officinam, per regna & prouincias diſtributas, in ſummam exiſtimationem vindicauit. Leuiora prætereo, cum nemini ſit dubium, minora horologia, varias ſclopettorum rotas, tormentarij pulueris exquiſitum uſum, & caſtrorum metandorum rationem rectiùs intellectam, inter huius ſeculi inventa poſſe non iniuria numerari: nec unquam antea ferrea, nunquam

 torçu-

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

torculatoria instrumenta, quàm hoc seculo fuisse prę-
stantiora. Iam verò, si ingeniorum acumen, & disci-
plinarum ipsarum spectes excellentiam, quis motum
cœli & astrorum, post veteres illos, Copernico rectiùs
intellexit? Quæ ætas bello & pace viros præstantiores
tulit? Quæ omnium ætatum inextricabiles quæstio-
nes feliciùs enodauit? Ac ut viuis relictis, paucos in
multis, quorũ mors extinxit invidiam, memoremus,
& singularum nationum armis & literis proferamus
lumina: Quis Gonzale Cordubensi, Cordonio, Leua,
Alarcone, Albano Duce, Ioanne Austrio, Aloysio Re-
quesano, clarior in Hispanijs dux belli fuit, vel esse po-
tuit? Quis in literis Vega, Paina, Aloysio Granatensi,
Dedaco, Conaruiua, Nauarro, Osorio magis in literis
excelluit? Italia quidem præstantium virorum fuit
semper feracissima. Neq; tamen post Decios, Hora-
tios, Scipiones, Cæsares, & Pompeios illos, quàm hoc
ipso sexcentesimo Centenario Triuulcio, Piscario, Al-
uiano, Prospero & Fabricio Columnensi, Marchione
Vastio, & Marimani, Ferdinando Gonzaga, Guido-
baldo Vrbinate, ac Filiberto Duce Sabaudiæ clariores
belli duces prodierunt. Quibus doctrina Caietanum,
Sadoletum, Bembum, Alciatum, Bonamicum, Sigo-
nium, Victorium, Robertellum, Onuphrium vicissim
respondisse, nemo unquã dubitauit. Quid? Germa-
nia, ut magnos in omni ætate habuerit bellatores, ne-
mo certè

mo certè Fraunspergio, nemo Rogendorfio, nemo
Comite Salmio, nemo Felsio, nemo Suendio, nemo
Rubero, nemo Forembergerio extitit excellentior: ut
breuitatis ergò, multos magnósq; alios sileamus. In
literis porrò & eruditione Erasmus, Eccius, Staphilus,
Canisius, & plurimi alij claruerunt. Galli etiam infini-
tos quidem numerant, præcipui tamen Fosseius, Me-
moransius Comestabilis, Dux Guisius Belegarde in
armis: In literis, Budæus, Tornebus, Duarius, Gene-
brardus, Moretus extiterunt. Iam & Angli quidem
artis bellicæ & literarum in omni memoria non fue-
runt unquam expertes. Quis tamen in armis hoc se-
culo Ioanni & Iacobo Geraldinis, in literis Ioanni Ros-
sensi, Thomæ Moro, & Cardinali Polo nostri seculi
luminibus, par evasit. Hungaria Nicolao Serinio,
Georgio Thuri, Melchiori Balassa, Francisco Tahi, Pe-
tro Edeordi, Paulo Istfamffi, Francisco Torek, Thoma
Nadazdi bellatoribus, literatis Nicolao Olaho, Anto-
nio Verancio, Georgio Prascouicio, Stephano Rad-
sio, Sigismundo Thorda, Ioanne Sambuco gloriatur.
Boëmia in armis Stephanum Schlikium, Carolum Ze-
rotineum, in literis Bohuslaum Hassensteinium, Si-
gismundum Gelenium, Ioannem Dubrauium, Cy-
prianum Leouicium, suos enumerat. Poloniæ de-
niq; regnum, non tam literis claros, quàm in omni
ætate egregios habuit bellatores. Hoc tamen Cente-
nario

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

nario & bello & doctrina admirabiles viri Poloni quidam extiterunt. Et nescio, si Constantino Ostrogio felicior, si comite Tarnouio prudentior, si Sinauio vigilantior, si Meletio animosior inter Polonos fuit aliquando Imperator: Cum & in literis Cardinale Osio sanctior, Orichouio eloquentior, Patritio elegantior, Gorscio laboriosior scriptor non reperiatur. De aliarum rerum hoc seculo accessione, de pecuniarum ex Indijs in has regiones importatarum magnitudine, de cultu & nitore regnorum, de potentia urbium, de industria municipalium non loquor. Non elegantiam ciuium, non splendorem Principum, non diuitias omnium, non precia agrorum, in quibus tamen nec flumina piscibus, nec syluæ feris, nec terra respondet præteriti ævi frugibus, enumero. Saltem illud dico & confirmo, multarum rerum nos defecisse copiam, manere tamen aliquorum insaturatam libidinem, & in eo gradu constitisse iam omnia, ut cum suprà nõ queant, infrà breui futura credibile sit: et eum tandem venturum, qui ut summa in pace natus, sic eum, qui in maximis bellorum procellis est nascendus, gladio oris sui est occisurus. Cuius interim prodromo Mahomete auctore, quantum calamitatis Christianę gentes & nationes patiantur, videmus, & cum eius assertor Turca, tantum in Perside habuerit cladis, & nunc domi habeat seditionis, quid ex hac Europæ parte, nos

nos quoq; eum non urgeamus? Quid talem tantámq; rei bene gerendæ, quæ rarissimè offertur, negligamus occasionem, motuum quidem in Christianis sedandorum, cum externis gerendis, domestica (ut plerumq; fit) bella conquiescant: sed eò magis Turcarum comminuendæ potentiæ? cuius si nos, ut aliàs, capiet obliuio, illi profectò sui maiorúmq; suorum moris & instituti recordabuntur, & recollectis viribus, in cruore & cinere horum regnorum exultabunt. An verò deest, vel deesset Christianis aliquid, ad hanc tam piam, tam iustam, tam necessariam belli expeditionem persequendam? Habemus Austriacæ familiæ potentiam tantam, quanta haud dubiè est Turcica: & rursus moderationis animi & benignitatis, non iam adumbrata, sed expressa vestigia quãplurima: sic ut de oppressione aliqua, & intolerabili eorum dominatu, sollicitos esse aliquos operæpretium non videatur. Sæpius enim in præstantibus familijs, maiorum exemplis corroboratam & continuatam virtutem, quàm Neronis quinquennia in peius mutata, licuit numerasse. Atq; ut in multis alijs unum tantùm Caroli V. Austriaci Cæsaris mansuetudinis exemplum proferam, qui tamen, ut bellator, eius qui cum Marte & castris nihil commune habet, expers fuisse moris, credi facilè potuisset: cuius clementiæ & moderationis fuit, Saxoniæ Electori & Landgrauio Hessiæ, qui eum imperio deturbare nitebantur,

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

bantur, ac ne titulo Cæſareo dignabantur, pepercisse? Quid? Ferdinandus tum temporis Romanorũ, Hungariæ Boëmiæq; rex, poſtea verò Imperator, an pro HieronymoLaſco, Budę à Ioanne Sepuſio ipſius æmulo detento, non ſeſe interpoſuit? licet Laſcus, ſœpe & grauiter antea eum offendiſſet? Quid verò de Maximiliano II. Imperatore loquar? qui Henricum III. Gallorum regem, cui in competitione Poloniæ regni cum Auſtriaco æmulatio fuit, ex Polonia ad ſe venientem ſic humaniter habuit, ut non modò incolumem, ſed etiam muneribus, & omni genere hoſpitalitatis honeſtatum, Romanorum etiam ipſo rege, & Archiduce Erneſto longiùs eundem comitantibus, ad ſuos liberè permiſerit proficiſci. Quem ego audiui dicentem aliquando, cum, an tantum támq; paucis hoſpitẽ comitatum, domi ſuæ videre ſperauiſſe ſe interrogaretur: Et vidi, & eo, quo par erat, honore dignatus ſum, quandoquidem etiam ille meæ concrediderat ſe poteſtati. Magnificam verò vocem, & magno dignam Cæſare, qua non illud, quod licere, ſed quod etiam decere ſeipſum poterat, teſtabatur. Atq; hæc quidem rara ſunt, fuerúntq; exempla ſemper, moderationis animi & manſuetudinis cuiuſdam ſingularis, ut de alijs præſtantibus virtutibus, quæ in hac familia, ceu quodam ex perenni ſcaturiunt fonte, ſileamus. Sed luſcus oculus næuos cernit potiùs, quàm in quoq; corpore ipſa

ipſa etiam pulchriora. Ac veriſsimum eſt illud, quod communi ſermone tritum, abijt in Proverbij conſuetudinem; Nullam eſſe inuidiam, quàm ipſius virtutis & felicitatis, acriorem. Quaſi verò deſint etiamnum ij, qui, ſi alterutrum eligere eis liceret, mallent fortaſſe Turcæ, quàm Auſtriacorum augeri potentiam. Vtinam viciſsim his, eorúmq; æqualibus ita ſuccedat, ut bene merentur de Repub. Perſpicuum quidem eſt, magnis & Tyrannicis imperijs, non niſi rurſus magnas vires, & moderati Imperij reges, obijci oportere: ut quantum Tyrannidis vel ipſa recordatione animi hominum perhorreſcunt, tantum ſpe moderati magis alliciantur principatus. Malè alioquin ſemper & vbiq; curatum eſt, quod à multis curabatur. Ad pacta, & bellorum inter ſe fœdera firmiter obſeruanda, adamantino illo nexu ſanguinis, aut arctæ neceſsitudinis, eſt fuitq; ſemper opus. Diſpari genere & ſemine reges, ad tempus etiam ſocietate fœderum colligati, vix memorabile aliquid aliquando effecerunt. Contra unius capitis belluam, non multis caudis bellum indiget ſociale. Revoluamus omnes omnium temporum, & gentium hiſtorias, & verum id eſſe, quod ego dico, reperiemus. Ac ut recentiora ſaltem & domeſtica afferam, quæ nos quidem mouent, & erudiunt magis: Quid olim inter Carolum V. Cæſarem, & inter Venetos ictum contra Turcas fœdus, firmitatis habuerit,

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

quo exitu istud etiam postremum inter Pont. Max. Pium V. & Hispaniarum regem Catholicum, ac denique inter Venetos terminatum sit, non ignoramus. Præterita certè ætas, vitæ magistra est subsequentis. Iam verò, quàm maximus & constantissimus sanguinis sit nexus, si nihil unquam nos doceret aliud, vosmet ipsi vobiscum recordamini, quid bello Saxonico usuvenit? In eo enim Ferdinandus Romanorum, idémq; Hungariæ & Boëmiæ rex, Carolum V. Cæsarem suum fratrem, expedita Hungarorum manu contra Ioannẽ Fridericum, à quibus etiam est captus, oportunè iuuit. Et rursus Carolus V. Marchionem Marimani cum selectis Hispanorum Italorúmq; auxilijs, sedandis Boëmiæ motibus, statim submisit. Sic ut, quod in alijs desideratum fuisset, in fratribus paratum & expeditũ fuerit præstò, rebus communibus fulciendis. His talibúsq; rebus considerandis, Hungariæ, Boemiæ, Poloniæq; regnis, aut unum aut eiusdem sanguinis regem præficere voluisse non neminem, quis miretur? Coniunctio enim virium terror & interitus hostium est sempiternus. At ut libet ægrè hanc arenam pro se quisq; ingrediatur, præstat tamen in communionem temporum nostra conferre, quàm barbaris socijs aridis folijs triumphare. Quod utinam ab Hungaris maturiùs fuisset intellectum. Non sanè Carpatho monte, sed Caucasi jugis Turcica rabies à Christianis alijs disterminaretur. Nam ut multarum Christianarum gentium, quæ in hanc diem Turcis opponi possunt, ea, quæ pro se cuiq; tribui debent, expendamus: Italo longè à patria constituto, nihil est bellicosius, nihil incommodorum belli Hispano tolerantius, nihil Germano ad statariam pugnam firmius, Hungaro ad velitandum alacrius, Polono animosius. Et quisquam dubitabit, quàm ægrè exanguis Arabs, nudus Afer, imbellis Asiaticus, luxuriosus Græcus, his támq; fortibus, & exercitatis gentibus nationibúsq; opponantur? Quibus olim victis, veni, vidi, vici, Cæsar de seipso non dubitauit profiteri. Sunt certè fuerúntq; semper Europæi populi omnium fortissimi, siue robur animi & corporis spectes, siue scientiam bellandi & usum consideres. Nec aliunde, quàm ex Europa, Alexander Magnus, & Romani orbis terræ prodierunt olim victores. Et ipsum militiæ Turcicæ robur, Prætoriani, constant Europæis. Ac de Alexandro quidem Magno id dici potest, quod non integris quadraginta millibus hominum orbem terrarum debellârit. Germania verò, quæ tantum militis exteris regibus subministrat, Italia, quæ tam populosa est, Polonia, quæ tot equitum numerat millia, num Turcam non pervincant? præsertim, si non expectauerint, ut ille, nunc uno Principe armis terrendo, nunc altero fœdere ad tempus vinciendo, nunc tertio ancipiti contentione distinendo, cun-

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

do, cunctos tandẽ mittat ſub iugum crudeliſsimæ ſeruitutis. Ferunt eundem Alexandrum (libenter enim in ijſdem claris nimirum perſtamus exemplis) ferunt inquam, non ampliùs quàm ſeptuaginta talenta in militum ſtipendium, nec niſi ad triginta dies ſecum tuliſſe commeatus. Quorſum verò Germaniæ Principibus & urbibus ſunt pecuniæ? Quorſum opes, & magnifica ſupellex Italiæ? Quorſum commeatus, quæ horreum occidentis dicitur, eſt Poloniæ? ſi in rem maximè neceſſariam ſumtu tandem deſtituantur? Bene agitur de centenario, cuius numerus denarius, veluti cautor periculi eſt imminentis. Quantæ venationibus ocioſis? quantæ ad amœnitatem hortis? quantæ ad luxum & voluptatem, epulis? quantæ ad ſuperbiam veſtibus & gemmis temerè pecunię impenduntur? Exercitibus verò ſemel in Turcas ducendis in expeditionem, ſalute curanda patriæ, incolumitate omnium conſeruanda, aut ſtipendio in milites, aut commeatu neceſſario careant Chriſtiani univerſi? Abſit hoc tantum à nobis dedecus: Abſit ignominia Chriſtiani nominis atq; ſeminis. Carebunt ij omnes omnibus haud dubiè rebus, qui talem animum, in re tam maximè neceſſaria & glorioſa, ſuſcipiendum iudicabunt: & niſi hoc tantum mali, quod in venis & viſceribus Europæ incluſum eſt, maturè extirpare nitentur, in ſummum rerum ſuarum venient tandem diſcrimen. Quid? nonne homo olim prophanus Fabius, pro recuperandis captiuis hæreditatem ſuam vendidit? nonne Godefredus Lotaringiæ Dux in bellum Hieroſolymitanum tantam, quanta maxima illa ætate eſſe potuit iactura patrimonij, pecuniam coaceruauit, ut Chriſti miles & religionis defenſor dici tandem potuiſſet? Quid hodie iſtorum non fiat, à ſummis Chriſtianis regibus, etiã aliquid aliquãdo? Sed nimirum unus ſpectat alterum, & ferè reperitur nemo, qui admouere operi manum velit, ſi maximè poſsit: ſic ut non multò aliqui muribus, qui catto caudæ volebant alligare ſonos, ſed nemo eorum præ alijs audebat ſe vouere primum, diſsimiles videantur. Vetus autem eſt verbum, bella fama conſtare, ſemperq; conſtituſſe: & erit cuiquam dubium, ſi unus vel alter Chriſtianorum principum Turcas armis peteret, plures etiam gentes & nationes, non vi tantùm & ferro, ſed ipſa belli fama, noſtrarum partium futuras, & Chriſtianis regibus bonæ ſpei plenas, & armis inſtructas, ultrò obviam occurſuras? Proditum memorię eſt, domito oriente, & Babylonem reverſum, Alexandrum Macedonem, legationes omnium gentium apud ſe habuiſſe: non tam quidem illarum tantùm, quæ domitæ armis eius fuerant, ſed & aliarum etiam permultarum. Etenim (ut ſcriptoris ipſius verbis utar) tantus terror orbem terrarum invaſerat, ut cunctæ gentes, veluti deſtinato ſibi regi, non

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

non obſcurè Alexandro adularentur. Quid non ſperemus nunc quoq; ſimilia, Chriſtianis regibus in Turciam proficiſcentibus? Eadem nunc quoq; rerum & temporum ferè eſt ratio, & quæ olim noua exempla fuerunt, nunc inter veterum monumẽta recenſentur. Mea quidem ſententia, non tam facilè Boſphori & Propontidis limites Chriſtiana claſsis ſuperaret: non tam facilè occiduæ triremes, Tyrijs & Alexandrinis ſe opponerent: quàm omnes Ægęi, Adriatici, Auſonij & Ionij maris Inſulę à Turca deficerent, & Chriſtianorum adventantes copias ultrò ipſæ acceptarent. non tam citò Polonicus per Valachiam, Germanicus per Hungariam, Italicus & Hiſpanicus per Epyrum & Macedoniam exercitus contenderet: quàm Daces & Valachi, & omnes accolæ Danubij, Serui, Raſci, Epyrotæ atq; Græci, hanc tantam occaſionem ultrò arriperent, recuperandæ libertatis. Conſtans etiamnum opinio eſt, ſi poſt Naupactanam de Turcis victoriam rectà Conſtantinopolim Chriſtiani contendiſſent, ea procul dubio fuiſſe potituros. Magnus namq; terror adventantis eſt hoſtis, ſed maximus victoris. Verùm, aut illud quidem in cauſa fuit, quòd cum vincere ſciuerimus, quod olim Maharbal ſuo Annibali dixit, neſciebamus victoria uti: aut verò exercitus noſter indigebat ſupplementis. quippe nemini tam feliciter cedit victoria, in qua ſuos etiam non relinquat Mars aculeos ali-

aliquando. Quæ ego hoc loco iccirco affero, ut commemorandis præteritis, futuros errores diligentiùs caueamus: & animos noſtros ad decus & gloriam, non ad luxum & voluptatem, conformemus. Iam quidem tantus erat olim ardor Chriſtiani militis in hoſtes religionis excitatus, ut Alexio Imperatore Conſtantinopolitano obſtante, longis & aſperrimis itineribus emẽſis, in Aſiam uſq; ex Europa penetrârint. Nos verò, qui domi & quaſi præ foribus hoſtem habemus, quid impediat, niſi, quod tamen ſuſpicari non poſſum, ipſimet fortè Chriſtiani? Qui ſanè à communione reliqui Chriſtiani corporis, tanquam putida & ſanguine carentia membra, vel eà ipſa re, iure ſegregandos eſſe ſe, non obſcurè declararent. Non enim ulla vel cupiditas habendi, vel dolor iniuriæ tanti eſſe debet: ut eius cauſa Chriſtiani nominis & religionis deſertores nuncupemur. Iam ergo felicem eum Pontificem, quo auctore hoc bellum decerneretur: felices Reges atq; Duces, qui contra Turcas exercitus ducerent ipſi in expeditionem: felices præfectos, Centuriones atq; milites, qui pro Chriſti nomine, & Chriſtiano ſemine fortiter dimicarent. Eſt in æterna memoria Vrbanus II. Pont. Max. qui tam pium & glorioſum in Sarracenos bellum, in Claromontano concilio olim decreuit: grata eſt Conradi Sueui Imperatoris Romani memoria, quem in Sarracenos profectum, non hoſtium potentia,

K

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

tentia, ſed Græcorũ impediuit verſutia: qui eius exercitui commeatus nomine Gibiſum cum farina dabant, & Chriſtianorum amplitudini in Aſia invidebant: Fertur ad aſtra Balduinus, quartus Hieroſolymorum rex, qui Saladini fugatis ad Aſcalonem copijs, longè atq; latè in Aſia imperauit. Nec verò de Ludouico ſancto, peſte in Aſiatica contra Sarracenos expeditione extincto, non de Ladiſlao Polono ad Varnam, non de Ludouico Hungaro ad Mohaccum à Turcis cæſo, ulla vetuſtas obmuteſcet. Altiores radices ea bella agunt, quæ non tantùm pro libertate, verùm etiam pro religione & Chriſto Opt. Max. ſuſcipiuntur & geruntur. Neq; verò eſt (ut aliàs etiam diximus) quòd Turcica potentia tantopere nos deterreat, ab hoc tam pio, tam iuſto, tam neceſſario in Turcam bello ſuſcipiendo & gerendo. Ijs hoc terribile ſit, qui Turcicas vires opinione magis, quàm re ipſa metiuntur. Habuerunt, fateor, multum in Chriſtianos felicitatis Ottomani. Ac ut alios taceam, magnum quid erat Mahometem ſolum duo imperia, duodecim regna, ducentas urbes, Ottomanorum imperio adieciſſe: huius verò nepotem Selimum Ægyptum & Arabiam ſubiugaſſe: pronepotem Solymanum Rhodum, & magnam Hungariæ partem, & rurſus Selimum iſtius filium regnum Cyprium occupaſſe. Sed hæc quidem non tam, aut felicitati, aut potentiæ Turcicæ, quàm Chriſtianorum

ciuili

ciuili tribuendum eſt diſcordiæ. Regnis enim & imperijs concordia magna fit acceſsio, inteſtinum verò diſſidium funus eſt Reipub. Iam quidem à Naupactana Chriſtianorum victoria, torrentis inſtar, in Turcarum imperio præcipitantur omnia. Ac ut Selimus iſtius Turcæ pater, homo fuit nihili, & magis fraude feliciter, quàm aperto Marte fortiter, Cyprum Venetis eripuit: ſic & filij ipſius Amuratis infeliciſsimus eſt dominatus: quippe qui voluptatibus deditus, ipſe exercitum ducere nunquam voluerit in expeditionẽ. Vnde prætorianis odioſus factus eſt, & purpuratos multos & præcipuos militiæ præfectos amiſit in Perſide: infinitam item Tartarorum multitudinẽ ſtrenuo equitatui Perſico toties fruſtra obiecit, ærarium Conſtantinopoli exhauſit, & iam noua clade à Perſis accepta, omnibus ijs, qui vel minimum ſtipendium merent, in Perſiam militatum imperauit. Quàm diu, & quàm feliciter id facturus ſit, incertum eſt. Illud quidem uſu & experientia comprobatum, ut res proſperè geſtas principum ipſorum felicitati, ſic adverſos prælio-rum exitus eorundem infelicitati ferri acceptos: & militiã pecuniámq; crebrò imperatam, odium in vulgus conciliare ſempiternum. Ac ne multa: Deeſt conſilium domi, foris languet Turcis animus, & tam in purpuratis duces, tam in prætorianis veterani milites, quàm & in ipſis Ottomanis, priſtinæ virtutis ęmuli de-

 ſiderantur

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

ſiderantur Imperatores. Omnia, ut dixi, torrentis inſtar apud eos præcipitata ſunt: quia & Turcicum imperium ipſum, Mahomete teſte, qui mille annos ei præfixit, breuî videtur præcipitandum. Ac ſicuti homo æger non uno aut altero conflictatur morbo, ſed tandem concurrunt, qui eum extinguunt, infiniti: ſic regna & imperia cum ſemel labi cœperint, multis alijs & magnis procellis obruuntur. Sed fac in Turcia horum eſſe nihil, adeſſe Turcæ copias, & invictas prætorianorum legiones, innumerabilem in Aſia exercitum, in Hungaria ſpectari ipſius equitatum, non audiendas iſtorum voces, qui hæc verbis extenuant, qui (ut ait ille) in prælia trudunt inermem, & quæ ipſi experti cum periculo non ſunt, bellorum atq; tumultuum alijs ſe preſtant autores, neq; intelligunt à maiori parte (ut plerumq; fit) opprimi minorem etiam meliorem. Quid? An verò auditum eſt nunquam, ingentem multitudinem hominum minoribus longè copijs ſœpenumero profligari? Quod eò etiam futurum eſt magis, ſi, ut Turcica communiter eſt, multitudo illa incondita fuerit: non enim rarò ſeipſos impediunt, quàm adiuuant multi vehementiùs, & primis ſecundiſue perruptis ordinibus, ægrè prælia redintegrantur. Ac ut vetuſtiora & externa exempla ſilentio tranſeantur, ipſorũ ſaltem Turcarum infinita millia, quæ ſœpe & minoribus Chriſtianorum copijs profligata ſunt, videamus.

Auo-

Auorum noſtrorum memoria Hunniades & Scanderbegus, tot Turcarum fuderunt copias, quot vix credibile videatur. Hos Matthias Hungariæ Rex Hunniadis filius ſubſecutus, Budam ſuam, non ſecus ac aliquam contra Turcas perpetuam militiæ Hungaricæ habuit officinam, ex qua innumerabiles Turcarum exercitus, tot egregijs ducibus & militibus, ceu ex equo Troiano eductis, proterebat. Noſtra verò ætate, quàm nobilis de Turcis illa ad Naupactum relata ſit victoria, & quantus Turcarum numerus Viennenſi, Melitæ, Segethi, Famauguſtæ oppugnationibus abſumtus ſit, recordamur: ut hoc continuum tredecim annorum in Perſide bellum ſileam. quibus omnibus non æquè in Turcia tot homines adoleuiſſe, quàm varijs locis & temporibus alibi conciſos conſtat fuiſſe. Bella namq; & prælia nundinæ ſunt mortis, & certa obnunciatio alicuius converſionis. Verùm ſi hoc adeò ſpectetur ipſum, & exercituum robur ac numerus ad pervincendos hoſtes requiratur, ſanè Chriſtianis non defuerunt, ac nec deerunt unquam copiæ. Vtinam ſaltem nunc, cum occaſio eſt, non deſit animus ex Europa ijs pellendis. Nam ut paulò vetuſtiora memorem, poſtea etiam ad noſtra tempora veniam, quibus tot ac tanti exercitus collecti, & in expeditionem ducti paſsim & ubiq; ſpectabantur: Quid? Annis à Chriſto nato mille ſex & nonaginta in Chalcedonia luſtrato exercitu, ſex-

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

tu, ſexcenta peditum, centum equitum Chriſtianorum millia ſunt inventa, quæ ad Sarracenos Hieroſolyma eijciendos, ex Europa ſunt profecta. Sigiſmundus verò Imperator, idémq; Hungariæ & Bohemiæ rex, ſcimus quot, quanta & quàm crebrò auxilia habuerit ex Germanica, Gallica, Polonica, Bohemica, Hungarica nationibus, ſi aut feliciùs potuiſſe, aut cautiùs voluiſſe ſigna conferre viſus fuiſſet. Omnes enim, ſed maximè bellicæ res altiſsimo conſilio gubernantur. Iam & Sabellicus eſt auctor, Pio II. Pont. Max. bellum contra Turcas apparante, ex ipſa tantùm Franciſci familia, triginta millia bellatorum, eorum, quem vulgò vocant, Generalem Pontifici promiſiſſe. Quo tamen ipſo, diuino cultui & ſacris ritubus in Eccleſia peragẽdis, nihil debebat omnino deceſsiſſe. Quid hodie quoq; non ſperemus maximas copias, bellicoſiſsimas gentes, clariſsimos duces, ſelectiſsimos milites, ſi expeditio decerneretur contra Turcas, profecturos? Abſumſit Gallia vigeſies, Belgium paulò minùs, centena hominum millia, bellis ciuilibus: cum in Gallia annis triginta quinq;, & viginti in Belgio perdurârint. Quid? An longè minori hominũ & pecuniarum iactura Byzantium captum non fuiſſet? Viſus porrò olim ad Rauennam ab utraq; parte centum hominum millium eſt exercitus, ad Cerigmolam quinquaginta, ad Mettim octuaginta, ad S. Quintinum, ad Harlemum in Belgio, ad Moncoterum in Gallijs, circiter ſexaginta: & haud ſcio, ſi minori numero copiæ Maximiliani Cæſaris contra Solymanum Turcam, in expeditionem ductæ quoq; conſtabant. Stephanus Poloniæ Rex ſingulis contra Moſchum bellis, quæ per triennium geſſit, quos ego ipſe vidi, quadraginta millia habuit bellatorum. Vnus horum ſi Turciam aggrederetur nunc exercitus, ut mea quidem opinio fert, omnes, qui ſub Turca ſunt, populos, ad capienda arma contra eum excitaret. Sumus enim proniores ad invidiam, quàm ad miſericordiã, & faciliùs inclinatos urgemus, quàm erectos & florentes laceſsimus. Verùm enimverò hac & tanta bene gerendæ rei occaſione, in communem & hæreditarium hoſtem uti velle nihil, eſt admodum parum, & ne ob ingratum animum ablatis beneficijs adverſa veniant, metuendum. Deus Opt. Max. cum loqui nobiſcum non ſoleat, occaſionibus, quid fieri vel ſecus velit, præmonſtrat. Hominum eſt, vel rerum temporúmq; momenta diuinæ voluntatis intelligere prænuncia, vel diuinitus oblatam rei bene gerendæ occaſionem, ſupina prævaricatione aſpernari. Barbari profectò ipſi, poſteaquam nobis diſcordiam imprecati fuerint, & tandem occaſionem rei bene gerendæ contra nos nanciſcantur, eam ſibi elabi non temerè patiuntur. Nos contrà, & pro eorum diſcordia, noſtráq; concordia ſigniter admodum Deum precamur,

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

mur: & cum offertur occaſio, ea abutimur impotenter. Quamobrem non eſt, quòd ſperemus nos fore alijs feliciores, cum nihilo ſimus cautiores: & eorum nos certò ſortituros exitum, quorum facta & exempla imitamur. Quantum quippe fidei & induſtriæ, tantum pro ſe quiſq; habet etiam felicitatis. At quemadmodum, cum in ſcopulos impegerit, nauis, non ventos aut tempeſtatem, ſed nauclerum potiùs inculpamus: ſic hoc vel illo pereunte regno, non fatis, ſed nobis ipſis, qui aut negligentia, aut diſcordia noſtra illud evertimus, acceptum oportet referamus. Non enim fatis, ſed fatuis malarum rerum & conſiliorum euentus adſcribuntur. Sed heus tu, dicat mihi aliquis: Bella ſuades, claſsicum canis, Varſauici, reges & Principes noſtros nouis tumultibus & difficultatibus implicare nitere. An verò te latet, litium & bellorum exitus ancipites eſſe ſempérq; fuiſſe: & quò iudicio & ratione aliquis magis caret, eò tumultus vehementiùs ciet, rerúmq; & temporum converſiones concupiſcit: Faciliùs talium rerum initia quæri, quàm exitus reperiri: ſatis & pluſquam etiam ſatis, in Europa eſſe motuum & ſeditionum: tantum abeſt, ut hoc tam alieno & diſcordi æuo pacta & fœdera cum Turcis inita abrumpantur. Videmus quantæ infidelitates ſint in ſocijs, quàm parum conſtantiæ & firmitatis in amicis, quanta tarditas & procraſtinatio in principibus, ſocia-

libus

libus in Turcas fœderibus feriendis. Hic fidit ægrè illi, inuidet ille alteri: plena ſimultatum & æmulationum inter eos ſunt omnia. Antequam in ſocietatem fœderum cuncti veniunt, primi & periculis magis expoſiti, non ſecus ac minores feræ, aliorum inſtinctu ex latibulis ſuis egreſſæ, ab hac tam immani Turcarum bellua conficiuntur. Qui regnorum & prouinciarum iacturam facere poſſunt, in hanc arenam verbis elici ſe non ſinunt: & quantum inter ea, quæ mente effingi, & quæ re & veritate præſtari queunt, ſit fuerítq; ſemper diſcrimen, aſſequuntur. Tu, ut voles, his perſuadendis oratione divagare. Cui ego viciſsim ſic reſpondeo: Me non pacem odiſſe, ſed bellum pacis nomine involutum formidare. In duobus malis minus ſemper malum eligi oportere, longéq; præſtare, ut apertum bellum hoc potiùs cum Turca geratur tempore, quàm ut ei reſpirandi, & recolligendarum contra nos virium facultas concedatur; quippe cum ille ſit perpetuus & hæreditarius hoſtis Chriſtiani nominis & ſeminis, & tam bellum quàm pacem ſuis, & non noſtris, commodis metiatur. Vnam eſſe domeſticæ quietis & tranquillitatis viam, militaria ingenia bello externo occupare, nihil eſſe tam ſtultum, quàm otio conſulere, quod ſit expers dignitatis. Plerumq; enim accidere, ut utrumq; tandem amittatur: & quod aliquando recu-

L

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

do recusat facere quis sponte, id facit vel invitus necessitate. Amat victoria curam, & qui veterem fert, concitat in se iniuriam nouam. Audet maiora, cui vel semel impunitas est facta. Ac sicuti leui aspersione aquæ ignis non extinguitur, sed eò nonnunquã etiam magis invalescit: sic fit in Repub. tam suis quàm externis, ijs, quæ vel non decent, vel nõ licent concedendis. Sœpe enim error momento temporis leuiter cõmissus, longissimo ipsius progressu, & magna cum difficultate emendatur. Dandam regibus operam, ne ulla vel minima re imbecillitatis eorum vulgò extet argumentum. Potentiæ enim apud multitudinem opinio, auctoramentum in illa est fidei & firmitatis. Ac ut breuiter complectar multa, verè hoc miniméq; arroganter à me dicetur: Me regibus & principibus nunquam fuisse auctorem temerariorum consiliorum, aut ineundorum præliorum. Quinimò & ab irruptionibus in urbes tentandis, quæ præcipiti fiebant modo, me dehortatum fuisse in castris Imperatores, & principes ipsos, ne temerè dimicationi committerent se, dicenda in consilio sententia, monuisse. Quæ omnia non à Panico metu, sed ab aliquo, licet minimo, tractandis rebus usu profecta fuisse, qui volet potiùs existimet. Nunc quidem certè quod aliud dicam nescio, quàm non expectandam contra Turcam aliam occa-

sionis

sionis tarditatem: maturuisse omnia, & aqua potiùs, quàm ruina hoc in Europa à Turcis excitatum incendium tandem aliquando obruendum: laboriosiorem fore negligentiam, quàm diligentiam, talibus bellis postea administrãdis: præstare ut vicini tectum, quàm nostrum tueamur. Ad decus & libertatem, non ad barbarorum seruitutem, natos esse Christianos: aut ergo hanc libertatem tuendam, aut pro Christi fide & libertate patriæ fortiter in acie esse occumbendũ. Finis namq; gloriosus, vitæ decor ætatis totius est anteactæ. Hæc, ego, hæc inquam, isti & æqualibus ipsius breuiter responderem: ætas autem dificeret me, si, quæ in eam sententiam dici possent, cuncta afferrem. Cordati interim reges & principes videant, quãtum Reipub. expediat, intentum ad res gerendas habere militem, præcidere omnes causas & occasiones domesticorum tumultuũ & seditionum, bellum non domi, sed in hostico administrari, quo ipso animi & ingenij vigor, clientelæ, opes, vectigalia hostilia minuuntur. Inferentibus autem, non propulsantibus bellum, crescit animus & potentia: &, qua maximè fit, ut vel timeant vel contemnant nos hostes, famæ ipsius celebritas pervadit populos & regiones. Sœpe quippe ante ipsa prælia incerto auctore præcurrit nuncius præliorum. Prodidit Bessarion memoriæ auctor grauis & Antistes

peril-

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

perillustris, Mahometem Turcarum Cæsarem nõ plura, quàm vigesies centena millia aureûm nummûm annua habuisse, qui imperium Turcicum, post superiores Otthomanos, in summo fastigio collocârat. Iam his centum & triginta sex à morte Mahometis annis, quintus est Turcicus Imperator, cui ut Ægyptus grandium vectigalium seges, ab atauo, Rhodus insula: & Hungariæ pars ab auo, Cyprium regnum à patre relictum præterea sit, accesserunt haud dubiè & onera, & tum fortasse vigesies centenis millibus aureûm nummûm, quàm nunc dimidio grandiore ære, plus rerum & bellorum conficiebatur. Auctis enim diuitijs, rerum pretia augentur. Verùm ne nobis quidem desunt Christiani reges & Principes, qui maioribus vectigalibus, fortioribus copijs, bellicosioribus populis, præstantioribus omnis generis bellicis instrumentis Turcam anteeunt: qui si sapient, (sapiunt autem certè) hanc tantam occasionem temerè sibi elabi non patientur: ut tandem & ipsi, & Christianus orbis universus optata pace à barbaris potiatur. Habẽt profectò, quod non modò non deterreat, sed animet etiam in Turcam Christianos. Turcæ (ut vel idem sæpius repetatur) Turcæ inquam in omni memoria ad hæc usq; tempora, ea est belli gerendi continuata ratio, hic à maioribus acceptus mos, hoc perpetuum & quasi necessariũ institutum:

institutum: ut non nisi mensibus quatuor aut quinq; militem detinere solere, ac ne posse quidem videatur, tam hominum causa, quàm iumentorum ipsorũ gratia: quòd alieno anni tempore, cœli inclementia, victus paulò mutata ratione, & ista facilimè mutentur, commeatu magno opus habeant, pestilentiæ (ut plerumq; fit) in castris obnoxia sint, missionem aliquando ab exercitu milites non expectent, & expectata tumultuariè admodum se recipiant, vulnerum, & aliorum belli incommodorum minimè sint tolerantes, periculis mortis, non nisi apertæ ipsius mortis metu, in oppugnationibus præsertim urbium, se obijciant. Quæ nimirum omnia simul collata valde bellatores impediunt, & Solymani ipsius conatus, qui Imperio Europæ inhiabat, & qui his difficultatibus ferundis patientior erat, vehementer retardârunt. Vt enim non tantùm obsessis, & sed & obsidentibus multa nonnunquam desunt, quæ utrinq; ignorantur: sic & Turcicus, quanquam potens & amplus, nobis nescientibus, ad conseruationem sui multa in se desiderat dominatus. Ac ut breuiter animo collustremus omnia, Asiaticos, qui regnis & Prouincijs præsunt, habet circiter triginta Turcicus Imperator, regunt Affricam tres, ut Fessam & Marrocum præteream, Europæ, quæ ei subiacet, partem gubernant alioquin infiniti: quòd ferè

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

ſingulis urbibus & inſulis diverſi præponantur. Quo ipſo grauiſsima furta, & peculatus à Turcicis præfectis & quæſtoribus committuntur, nec unus quidem alteri, cum efflagitat res, poteſt, & interdum etiam vult ferre auxilium, regnis, quæ in Mahometanorum poteſtatem veniunt, rebus omnibus ſpoliatis, & immenſis locorum inter ſe ſpatijs diſiunctis, vigente deniq;, quæ inter æquales ſemper viget, inter Turcas etiam inuidia, & tam in Hungariæ & Miſiæ, quàm in alijs etiam præſidijs multis, hoc Perſici belli tempore inſertis tyronibus, & prætorianis aſſcripticijs infinitis: ſic ut in Turcico imperio tanta, quanta nunquam antea extitit, mutatio facta eſſe videatur. Quanquam enim ab anno ſupra mille quingentos octauo & ſeptuageſimo, & in Media, & in maiori Armenia, & ad Georgianorum fines, & in Perſarum ipſorum ditione præfecti Turcici conſtituantur: magis tamen dicis, vel terroris cauſa, quàm tantæ alicuius acceſsionis ergò id factum deprehendas. Hominum quippe iactura graui, locorum multiplicium longéq; maximè à ſe diſtantium, congerie, leuis fit acceſsio omni imperio, præſertim verò impotenti. Quare, cur tot etiam Chriſtianis regibus & Principibus, tot gentibus & nationibus, formidabile illud ipſum imperium etiam eſſe debeat, non video. Ac uno verbo, quod ſentio dicam, in magnas anguſtias

ſtias redigere Turcam Harbandæ rex Perſarum potuit Mahometes. Quid non poſsint, ſi velint, contra eundem Chriſtiani animis concordes, copijs fortes, iuncti viribus, ſocietate fœderum, nexu religionis inter ſe colligati. Mahometes primus auctor ſectæ ſuorum omnium, qui iamiam inſtant, mille annis difiniuit Principatum. De Gog & Magog, quorum nomine Turcæ intelliguntur, in fine mundi interitu multa multorum ſunt vaticinia. Buda capta, magni quidam nominis Turca pro Solymani principis ſui amplitudine, qui apicem gloriæ vatum oraculis aureum pomum contigerat, ultrò ſe de rupe præcipitauit. Quartusdecimus Otthomanorum, quem ſuperare debeat, nemo hic numeratur. Ab occupata Conſtantinopoli Centum quinquaginta, à Hieroſolyma in Mahometanorum poteſtate rurſus redacta, ſunt anni quadringenti: quibus omnibus impletis, Mahometani dominatus finis futurus iampridem prænunciatur. In quo igitur poſita ſunt reliqua? nempe in Chriſtianorum regum, principum, gentium, nationúmq; concordia, quam doctrina Euangelij docet, ratio ſuadet, neceſsitas urget, noua & vetera præmonſtrant exempla, Græca, Latina, Barbara monumenta, talibus rebus & occaſionibus ſalutem & dignitati Reipub. fuiſſe teſtificantur. Eſt certè duorum Græcorum exemplum memoratu digniſsi-

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

dignissimum, qui cum diu multúmq; inimicitias inter se mutuas aluissent, tandem suscepta publica legatione, omnia deposuerunt odia, ne quid priuatis eorum inimicitijs detrimenti cæpisset Res pub. Christiani, qui auctore Christo Opt. Max. pacis & concordiæ studiosissimi esse debent, hac tanta legatione religionis tuendæ ad sacrum fontem suscepta, tanta occasione rei bene gerendæ arrepta, ne quid amplius eadem religio detrimenti capiat, ne barbarus hostis libertatem, vitam, liberûm coniugúmq; ipsorum salutem, eis eripiat, à domesticis tumultibus non quiescant? non priuata odia, non dissensiones, non arma contra se ponãt? non Christi Opt. Max. & suos hostes ad ruinam inclinatos persequantur? Hoc nimirum, hoc esset bellum fama gloriosum, beneficio gratum, omnibus omnium gentium annalibus inserendum: hæc legatio, quam nulla unquam ætas, nulla vetustas, nulla obliuio obscuraret: hic tam latè patens & diffusus campus virtutis, & fortitudinis exercendæ. Nulla quippe fortitudo est maior, quàm obliuisci suas, alienas verò strenuè persequi iniurias. Iam quidem eo devenit res, ut si tot tantarúmq; rerum & prouinciarum, ad Turcas amissarum nos non pungeret dolor, si nulla tot cladium, tot cædium, tot stuprorum à barbaris patratorum nos excruciaret memoria, saltem illa, quæ subituri adhuc

huc sumus, excitent & commoueant nos mala, si, hac bene gerendæ rei occasione neglecta, in eorum, qui omnium crudelissimi sunt, fuerúntq; semper, seruitutem incidemus. Extant multæ multorum historiæ veræ, de Mahometanorum immanitate passim sparsæ, sed ut, veteribus exemplis omissis, recentiora saltem pateant, quæ à Constantinopolitana expugnatione, varijs locis & temporibus, crudelitatis suæ vestigia expresserint, memoria percurramus: Constantinus Dragazes non sufficiebat, quòd esset interfectus, Imperator: verùm etiam caput ipsius hasta transfixum per castra Mahometis Turcæ est circumlatum. Templum illud Sophiæ Iustiniani Cæsaris opus, toto terrarum orbe mirandum, subitò est prophanatum, dirutæ aræ, incensæ imagines, sacerdotes occisi, constupratæ primùm, mox etiam in frusta dissectę nobilissimæ virgines & matronæ, & nullum non adhibitum genus barbarę & inauditæ crudelitatis. Primùm enim alios, ipsam etiam postea se auet Tyrannis superare. Age, Festianis Principibus, nónne eruti sunt eiusdem iussu Mahometis oculi? nónne infinita puberum in Lesbo multitudo palo est transfixa? nónne Bossinæ rex, qui salutem pactus, suo cum patruo sese dederat, ab ipso Mahomete Turca crudelissimè est interfectus? Taceo Moneastro à Baiazette Mahometis filio deditione accepto, nihil eorum, quæ promiserat esse seruatum,

M

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

tum, & ultra quingentas Moncastrensium familias Byzantium fuisse abductas in seruitutem. Taceo Selimum Baiazettis rursus filium, & interfectorem truculentissimum, Vstarabim patris medicum, quo auctore veneno eum sustulit, & imperator ipse evasit, statim, ut patrato scelere ad eum venit, occidisse, & nihil eorum, quæ illi promiserat, seruauisse: quod non tam odio proditionis, quàm perpetua ipsius animi impotentia, factum fuisse credebatur. Taceo Solymanum, qui, ut Otthomanis alijs moderatior habebatur, filio tamen suo non pepercit, & Abraymum socerum, & consiliorum omnium suorum conscium, leuem ob suspicionem, & falsam fortasse, manu sua interemit. Taceo Selimum eius filium, sagittis conficiendis suis familiaribus pueris, cum inebriabatur, crudelissimum fuisse: & hunc Amurathem eius filium quinq; germanos fratres, adepto statim imperio, è viuis sustulisse. Quis igitur istis fidat? Quis se concredat? Quis in eorum fœdere & amicitia, si fœdus & amicitia, & non insidiæ potiùs dicantur, conquiescat? Quis suas maiorúmq; suorum non vindicet in ijs iniurias? Quis nomen & numen diuinitatis tantis probris & contumelijs à Mahometanis affici patiatur? Miserum me, qui vix aliquid fortasse dicendo apud vos proficiam: sed vos miseriores, qui eò etiam magis animos vestros his audiendis obduratis. Tua quidem Christe

Opt.

Opt. Max. nunquã lædi maiestas, nec imminui potest gloria, quam nulla non intuebitur æternitas, & omnes omnium gentium, temporum, sexuum, conditionúmq; literæ & linguæ decantabunt. Nos tuo indignos nomine, nec rectè Christianos appellari, qui cum nostras persequimur, tuam tam atrocem non ulciscimur iniuriam, non hæreditatem tuam sanctam, sepulchrum illud gloriosum, Palestinæ loca salutis nostræ mysterijs plena, in pristinam illam asserimus libertatem. Non tulit Phinees adulterium Sambri, non tulit Matathias sacrificantem idolis Hebræum; nos impium Mahometanũ dogma, impuros sacrilegósq; Turcas, tot in Christum ab ijs profectas contumelias, agrorum nostrorum vastitates, hominum infinitorum cædes, regnorum interitus perferamus? Te ego appello Sexte V. Pont. Max. te inquam appello beatiss. pater, zelo religionis magnum, iusticia clarum, omnium virtutum genere & sanctimoniæ exemplis præcellentem. Quid, ut olim Eugenius hoc nomine quartus Sigismundum Imperatorem, Nicolaus V. Scanderbegum & Huniadem, Pius II. Matthiam eius filium Hungariæ regem, tu quoq; Christianos non excites reges, ad arma in nostros & Christianę religionis hostes fortiter capienda? Et quando maior & potior illis, quàm hodie nobis de Turcis triumphandi se obtulit occasio? Quando post hominum memoriam

M ij Turcico

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

Turcico imperio, auctoritati, potentiæ, plus est detractum? A quo Pont.Max.ut belli tam sacri & necessarij auctor esset, quàm abs te viligantissimo pastore, id magis est expectatũ? Permouebuntur tuo omnes exemplo, parebunt Catholici imperio, omnes à ciuili temperabunt sibi dissidio. Non volet pristinę virtutis obliuisci, & ad mœnia Viennæ iterum expectare Turcam Germania: re & nomine, ut semper, regem suum Catholicum præstabunt Hispaniæ: Christianissimi titulum nolent opinor amittere Galliæ: Polonia quidvis aliud, quàm de seruando insidioso fœdere, cum seriò rem agi viderit, cogitabit. Veneti, Italiæ decus, & reliqui omnes Christiani reges, Dynastę, principes, ad hunc unum omnium & hæreditarium Christianorum hostem ex Europa exterminandum accendentur. Cedet tandem, quæ eius fidelibus debetur, Christi Opt.Max. hæreditas: ex luporum faucibus, culmen Christiani nominis, liberabitur Hungaria: caput imperij Græci Byzantium, in pristinum statum erigetur: Epyrus, Macedonia, Peloponesus & Cyprus nuper capta, tot tantísq; concussæ malis, demum aliquando conquiescent. Videor ego mihi videre, proposito die illo, quo ad tam sacram & gloriosam militiam erit proficiscendum, propè innumerabilem equitum peditúmq; numerum undequaq; concursurum. Qui nihil non laborum sustenturi, nihil non periculorum adituri, nullum

lum non genus mortis & cruciatus alacriter subituri pro Christi Opt.Max.gloria, sociorum salute, sua ipsorum iudicantur libertate. Fortes enim pio instituto militatum domo egressi, non tam passibus, quàm victorijs cuncta peragrant. O lætum & feliciter illucescentem tum diem illum, memoríq; mente perpetuò recolendum, quo tam piæ & gloriosæ militię fieret initium, quo libera ancillę iugo liberaretur, quo tot Christianæ gentes atq; nationes, redirent ad suos postliminio, quo non ampliùs Turcicam seruirent seruitutem, quo Deo Opt. Max. liberatori suo grates agerent, quo ipsius diuini nominis & numinis laudes in suis templis & Ecclesijs sonarent. Quorum ut audiatis querimonias, inspiciatis vulnera, exciteminilachrymis & lamentis, idem ille vos hortatur Deus Opt.Max.monet pietas, pericula communia urgent, ipsi supplices manus vobis tendunt, & tanta deniq; rei temporis & occasionis momenta & opportunitas maxima, sociorum salus, Christiani nominis decus, amplitudo requirit Reipub. ut cum adhuc omnia vobis adsunt, vosmet ipsos vobis ne defuisse ostendatis.

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

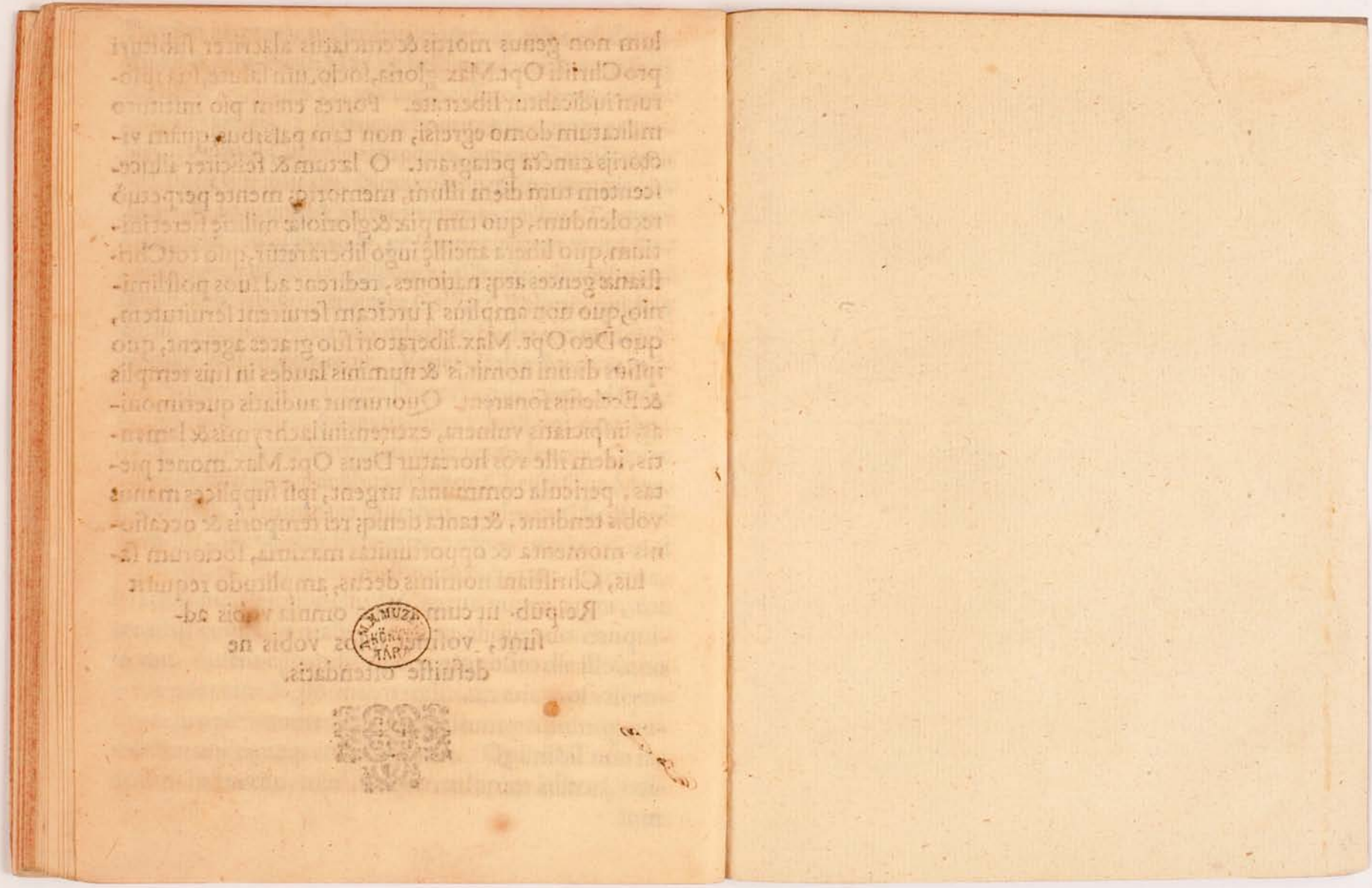

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library

Országos Széchényi Könyvtár - National Széchényi Library